

Samtids- orientering

1987/2

Samtids- orientering

1987/2

Skrift: English Times
Sats/montage: Repro-Sats Nord, Skagen
Tryk: Sangill Bogtryk & Offset, Holme Olstrup
Printed in Denmark 1987
ISBN 87-503-6960-1
ISSN 0903-2363

Pris: 25,00 kr. incl. moms
Fås i boghandelen. Forhandles gennem Statens
Informationstjeneste, Bredgade 20,
1260 København K., tlf. 01 92 92 28.
Ekspeditionstid kl. 10-14.

Forord:

Idet der henvises til Undervisningsministeriets cirkulæreskrivelse af 18. december 1975 om udsendelse af vejledende forslag til læseplaner samt undervisningsvejledninger for folkeskolen, udsendes hermed undervisningsvejledning for faget samtidsorientering.

Vejledningen bygger på lov om folkeskolen af 26. juni 1975 og er udarbejdet af et udvalg, der den 2. marts 1984 blev nedsat af undervisningsministeren.

Udvalget fik følgende sammensætning:

Mette Koefoed Bjørnsen (formand)

Ove Biilmann

Ole E. Heie

Jens Aarup

Birthe Ottesen

Thorkild A. Nielsen

Niels Eske Nyhus, Danmarks Lærerforening

Leif Tang Jørgensen, Skole og samfund, indtil marts 1986

Ole Ravn Thomsen, Skole og samfund, fra marts 1986

Lis Rømer, Dansk Arbejdsgiverforening

Christian Aagaard Hansen, Landsorganisationen i Danmark

Sekretærer for udvalget: Lissie Thording og Frode Rasmussen

Som bilag er optaget: Vejledende forslag til læseplan, der ligeledes er udarbejdet af udvalget.

Der har i udvalget været forskellige syn på bl.a. vejledningens redegørelse for centrale kundskabsområder, ligesom der har været forskellige opfattelser af det hensigtsmæssige i at medtage eksempler på undervisningsforløb. Da mindretalssynspunkterne ligger inden for rammerne af den vejledende læseplan, og da de er tænkt som en præcisering af denne, har Undervisningsministeriet valgt at lade dem komme til udtryk som appendix I og II.

Den hermed fremsendte vejledning træder i stedet for »Undervisningsvejledning for folkeskolen. Samtidsorientering 1977«, der blev udsendt den 5. juli 1977.

UNDERVISNINGSMINISTERIET,
Direktoratet for Folkeskolen og
Seminarier m.v., den 24. december 1987.

Holger Knudsen

/B. Kehlet Nørskov

Indholdsfortegnelse

Kapitel 1	Faget og dets formål	7
1.1	Indledning	7
1.2	Formålsbestemmelser	7
1.3	Kommentarer til formålet	8
1.4	Samtidsorienterings placering i folkeskolen	13
1.5	Fagets forpligtelse over for folkeskolens formål	13
1.6	Folkeskolelovens § 6 emner	14
1.7	Rammer for undervisningen	14
Kapitel 2	Undervisningens indhold	16
2.1	Den aktive borger	16
2.2	At se hverdagslivet i et større perspektiv	17
2.3	At udbygge elevernes indsigt i samfundsforhold	18
2.4	Undervisning i en samfundsfaglig sammenhæng	18
2.5	At analysere og vurdere udsagn om samfundsforhold	19
2.6	At berede på informationssamfundet	21
2.7	Om oplevelser	22
2.8	Om viden	23
Kapitel 3	Stofudvælgelse	25
3.1	Elevmedbestemmelse	25
3.2	Om væsentlighed	26
3.3	Om alsidighed	26
3.4	Betydningen af faglig viden	27
3.5	Om etiske overvejelser	28
Kapitel 4	Undervisningens tilrettelæggelse	29
4.1	Om at give anvisninger	29
4.2	Samtalen og andre undervisningsmåder	29
4.3	Aktuelt stof	31
4.4	Tematisk undervisning	31

4.5	Individuel opgave	32
4.6	Projekter og det, der ligner	33
4.7	Fag- og lærersamarbejde	35
4.8	Udadvendte aktiviteter	36
4.9	Gæstelærere	36
4.10	Samarbejde med forældrene	37
4.11	Materialer	38
Kapitel 5	Det muliges kunst	40
Bilag	Vejledende forslag til læseplan	41
Appendix I		44
Appendix II		48

Kapitel 1

Faget og dets formål

1.1 Indledning

En undervisningsvejledning oplyser om fagets muligheder. Den giver lærere, elever, forældre, skolemyndigheder m.fl. et grundlag for at deltage i samarbejdet om at udnytte disse muligheder.

Undervisningsvejledningen er således et tilbud til læreren, der selv træffer beslutning om, i hvilken udstrækning han vil drage nytte af den.

Undervisningsvejledningen bygger på vejledende forslag til læseplan. Denne læseplan henvender sig til de kommunale skolemyndigheder og angiver, hvorledes en kommunal læseplan *kan* udformes – ikke, hvordan den *skal* udformes. Forslaget er derfor alene bindende for læreren i det omfang, hvori det helt eller delvis indgår som led i den kommunalt vedtagne undervisningsplan.

Bindende for læreren er derimod – ud over den kommunale læseplan – fagets formål, som er fastsat af undervisningsministeren efter bemyndigelse i folkeskolelovens § 4, stk. 5.

Endelig er det overordnede formål for folkeskolen naturligvis bindende for læreren, og formålet for samtidsorientering må ses i lyset heraf.

1.2 Formålsbestemmelser

Folkeskolens formål (§ 2 i lov om folkeskolen af 26. juni 1975):

»Folkeskolens opgave er i samarbejde med forældrene at give eleverne mulighed for at tilegne sig kundskaber, færdigheder, arbejdsmetoder og udtryksformer,

som medvirker til den enkelte elevs alsidige udvikling. Stk. 2 Folkeskolen må i hele sit arbejde søge at skabe sådanne muligheder for oplevelse og selvvirksomhed, at eleven kan øge sin lyst til at lære, udfolde sin fantasi og opøve sin evne til selvstændig vurdering og stillingtagen.

Stk. 3. Folkeskolen forbereder eleverne til medleven og medbestemmelse i et demokratisk samfund og til medansvar for løsningen af fælles opgaver. Skolens undervisning og hele dagligliv må derfor bygge på åndsfrihed og demokrati«.

Formål for samtidsorientering:

»Formålet med undervisningen er at øge elevernes mulighed for at se hverdagslivet i et større perspektiv. Undervisningen skal i en samfundsfaglig sammenhæng udbygge den indsigt i samfundsforhold, som eleverne har opnået bl.a. gennem undervisningen i en række obligatoriske fag – historie, geografi, biologi m.v.

Undervisningen skal udvikle elevernes evne til selvstændigt at analysere og vurdere udsagn om samfundsforhold og berede dem på informationssamfundet.

Undervisningen skal give eleverne oplevelser og lyst til at arbejde videre med samfundsspørgsmål som aktive borgere.«

1.3 Kommentar til formålet

Den centrale målsætning for samtidsorientering er, at eleverne opnår større indsigt i samfundsforhold som grundlag for en realistisk erkendelse af deres egen situation og de handlemuligheder, de har som borgere i det danske samfund. Denne målsætning er udtrykt i formålets første og sidste afsnit. Formålets to midterste afsnit nævner nogle vigtige forudsætninger for, at denne indsigt som grundlag for handlen opnås. Der lægges her vægt på brug af samfundsfaglige sammenhænge i undervisningen og udvikling af elevernes evne til at analysere og vurdere udsagn om samfundsforhold.

Formålsbestemmelsens henvisning til samfundsfagene indebærer ikke, at eleverne skal tilegne sig samfundsfaglige teorier, begreber og metoder som nye fag. Samfundsfagernes rolle i samtidsorientering består i, at samfundsfaglige sammenhænge tjener som redskaber for den perspektivering af hverdagslivet, der er målet. Denne del af fagets formål stiller krav til læreren om at udbygge og nyttiggøre sin samfundsfaglige viden, så den i undervisningen kan bidrage til elevernes forståelse af de konkrete problemer, bl.a. ved at fremhæve bagved liggende forhold.

Undervisningens indhold angives med ordene: »indsigt i samfundsforhold«. Sammenstillingen med ordene »hverdagsliv« og »den aktive borger« viser, at denne indsigt har en funktion. Den skal være baggrund for, hvad eleverne gør og mener i deres hverdag og i deres tilværelse som aktive samfundsborgere. En blot leksikalsk viden om samfundsforhold er ikke tilstrækkelig.

Ordet *hverdagslivet* fastholder undervisningen i det konkrete, men med risiko for begrænsning til det snævert personlige. Med ordene *den aktive borger* fjerner vi os fra det private og selvtilstrækkelige. Eleverne må forstå, at samfundet danner vilkår for hverdagslivet, men også, at menneskers handlinger har samfundsmæssige følger. Der må ske en perspektivering, som udvider elevernes horisont – der må skabes en frimodighed til at være aktiv i samfundet og en tilid til, at det nytter.

Elevernes umiddelbare interesse i samfundsforhold vil ofte være knyttet til almene problemer af etisk og moralsk karakter – f.eks. spørgsmål om retfærdighed, om overlevelse, om godt eller ondt og om ansvar. Samtidsorientering skal give de unge mulighed for at beskæftige sig med sådanne problemer og at bearbejde dem på mange måder, herunder som noget meget væsentligt ved hjælp af samfundsfagene.

En stor del af den voksne borgers beskæftigelse med tidens påtrængende spørgsmål foregår mundtligt, i samtaler. Det er vigtigt, at eleverne i skolen får mulighed for at lytte aktivt og tale med hinanden. De må er-

fare, at når de tænker højt sammen med andre, bliver de bevidste om deres egne tanker; de skærper og udvikler dem i samspil med andre.

Det omfattende område, der er fagets indhold, gør det ikke muligt at pege på en bestemt afgrænset mængde af viden eller færdigheder, som eleverne bør tilegne sig.

På det overordnede plan kan der imidlertid peges på nogle centrale kundskabsområder af betydning for den kompetence, faget sigter mod. Sådanne kundskabsområder rummer en kunnen og indsigt, der kan udbygges og nuanceres og helst skal blive til noget langt mere omfattende. Grundlæggende kundskaber i samtidsorientering er knyttet til et engagement i samfundsforhold, som ikke er begrænset til skolens undervisning, men gerne skulle være livet ud.

Undervisningen i samtidsorientering handler om spillet mellem hverdagsliv og samfundsliv, om den enkelte og hans problemer, om familieliv og arbejdsliv, om samfundets indretning og virkemåde, om de begivenheder, tilstande, forandringer og problemer, der er anledning til borgerens aktive arbejde med samfundsforhold. Det drejer sig om de sammenhænge af politisk, økonomisk, social og økologisk art, der udgør rammerne for hverdagslivet.

De grundlæggende kundskaber om samfundsforhold er knyttet til de områder, som er nævnt i den vejledende læseplan. Eleverne bør opnå viden og indsigt i den *politiske* side af samfundet, der rækker fra det parlamentariske niveau (folketing og kommunalbestyrelse) til de forvaltninger, som over for borgerne administrerer de politiske beslutninger, men også problemer om indflydelse, der hører hverdagen til.

Det bør således tilstræbes, at eleverne opnår viden om, hvordan politiske beslutninger træffes og gennemføres, og at de forstår nogle sammenhænge i politisk debat og meningsdannelse – hvad enten den foregår formelt organiseret i styrende organer og partier eller uformelt i hverdagens nære relationer.

Lige så væsentligt er det, at eleverne får udbygget deres kendskab til den *økonomiske* side af samfundsliv-

vet, der danner rammen om produktion og fordeling. De økonomiske forhold har betydning for arbejdsforholdene, for mængden af lønnet arbejde og mulighederne for at drive selvstændigt erhverv, for forbrug og opsparing i de private husstande og i den offentlige sektor. Produktions- og arbejdslivets økonomi har lige så dybtgående virkninger på hverdagslivet som politik og forvaltning.

Et tredje vigtigt område er de *social relationer* knyttet til de måder, mennesker omgås på i forbindelse med familieliv, fritidsaktiviteter, arbejde, uddannelse, bolig, foreningsliv m.v. De danner et mønster for socialt samvær – forskelligt for forskellige grupper i samfundet, og varierende for det enkelte menneske afhængigt af de roller, han eller hun får i hverdagen.

Det er væsentligt at beskæftige sig med forskellige sociale mønstre, der er karakteristiske for land og by og for områder med forskelligt erhvervsmæssigt og/eller kulturelt præg. En vigtig indsigt er knyttet til sammenhængen mellem levevilkår og sociale relationer.

Endnu et væsentligt kundskabsområde er det *økologiske* grundlag for samfundets produktion og det enkelte menneskes trivsel. Eleverne må kende baggrunden for og virkningen af produktionens påvirkning af naturgrundlaget gennem udnyttelse af ressourcer, forurening og omdannelse af landområder. Undervisningen må også inddrage mulighederne for at bevare en mangesidig natur som en etisk nødvendighed og som grundlag for produktion og rekreation.

Ud over de fire områder, der danner ramme for undervisningen, nævner Den vejledende Læseplan nogle forhold, som er vigtige for belysningen af undervisningens indhold. Der peges på

- menneskers sociale handlen, herunder interessefællesskab og - modsætninger,
- værdier, normer og magtforhold i samfundet,
- temaets historiske forudsætninger og perspektiver.

Læseplanen fremhæver hermed væsentlige sider af samfundslivet og den enkeltes hverdagsliv, som under-

visningen gennem hele forløbet fra 8. til 10. klasse bør inddrage. Derved får eleverne mulighed for at udvide deres indsigt i, hvordan menneskers udfoldelse og handlinger sker i samspil og modspil med de rammer, samfundet sætter.

Mulighederne for social handlen, dvs. handlinger af betydning for andre mennesker, er begrænset og forment af arbejdslivets vilkår, af forbrugsmuligheder og af normer, som gælder hos de mennesker, man lever iblandt. Samtidig er social handlen årsag til ændringer i de nære omgivelser og til ændringer af politiske forhold i samfundet. Det er vigtigt at være opmærksom på, om mennesker handler sammen med andre i bevidsthed om fælles eller modstridende interesser, og hvad sådanne interesser er begrundet i.

Ved ethvert tema kan forståelse af magtforhold have betydning for indsigt i problemerne og deres mulige løsning. Magt virker dels gennem regler og påbud, dels mere indirekte gennem indflydelse knyttet til økonomiske og sociale relationer.

Historiske forudsætninger rummer en vigtig del af forklaringen på tilstande og begivenheder i det nutidige samfund. Historisk viden kan sætte samfundsforhold i relief, så eleverne får et klarere indtryk af dem, og lægge op til diskussion af samfundets forandringer og forestillinger om fremtidens samfund.

Samtidig med, at eleverne erhverver en grundlæggende indsigt i en række samfundsforhold, kan de som resultat af arbejdet i faget opnå nogle mere generelle erkendelser:

- at de problemer, der arbejdes med, ikke altid har et facit.
- at det kan være rimeligt at skifte mening, når man får noget at vide, man ikke vidste før.
- at der er interesser og værdier bag menneskers handlinger.
- at samfundet angiver vilkår og muligheder for den enkelte, samtidig med at den enkelte har indflydelse på samfundet.
- at menneskers indsigt altid er begrænset og dog må være grundlag for handling.

1.4 Samtidsorienterings placering i folkeskolen

Samtidsorientering er et obligatorisk fag på 8. og 9. klassetrin. Den vejledende timetalsplan angiver 3 timer til samtidsorientering på hvert af disse klassetrin. På 10. klassetrin er samtidsorientering tilbuds-fag. Traditionelt organiseres undervisningen i 10. klasse således, at der tilbydes en samlet blok af fag, herunder samtidsorientering, som det forudsættes, at eleverne vælger som deres fælles fag. Den vejledende timetalsplan foreslår 3 timer til faget.

I en utraditionelt organiseret 10. klasse skal emner fra samtidsorientering indgå.

1.5 Fagets forpligtelse over for folkeskolens formål

Samtidsorientering skal ligesom folkeskolens øvrige fag bidrage til opfyldelse af folkeskolens formål.

En sammenligning af folkeskolens og fagets formål (se afsnit 1.3) viser høj grad af sammenfald, f.eks.:

Folkeskoleloven

»... skabe sådanne muligheder for oplevelse... at eleven kan øge sin lyst til at lære...«

»... forbereder eleverne til medleven og medbestemmelse i et demokratisk samfund og til medansvar for løsningen af fælles opgaver.«

»... opøve sin evne til selvstændig vurdering og stillingtagen.«

Samtidsorientering

»... give eleverne oplevelser og lyst til at arbejde videre med samfundsspørgsmål som aktive borgere.«

»... udvikle elevernes evne til selvstændigt at vurdere og analysere udsagn om samfundsforhold.«

Gennem arbejdet med samfundsforhold skal undervisningen i samtidsorientering medvirke til elevernes personlige og sociale udvikling. Derved styrkes folkeskolens muligheder for at opfylde væsentlige dele af sit formål.

1.6 Folkeskolelovens § 6 emner

Emnerne fremmede religioner og andre livsanskuelser, uddannelses- og erhvervsorientering, sundhedslære, seksualoplysning og oplysning om nydelses- og rusmidler har alle væsentlig samfundsmæssig betydning, og de kan tages op på måder, der bidrager til opfyldelsen af formålet med samtidsorientering. De bør da ses i en samfundsfaglig sammenhæng som aspekter af samfundsforhold, den aktive borger må arbejde med. Undervisningen skal bidrage til, at hverdagens problemer ses i en større sammenhæng, og også her må der indgå en vurdering af udsagn om samfundsforhold.

1.7 Rammer for undervisningen

Udformningen af hensigtsmæssige rammer for faget sker lokalt i overensstemmelse med de stedlige vilkår og muligheder.

Skolelovgivningen åbner mulighed for at skabe andre rammer for undervisningen end ugeskemaets lektioner á 45 minutter, f.eks. modulopdelte skemaer, årsskema og skemafri arbejdsdage/temadage.

Folkeskolelovens § 14, stk. 3, muliggør således modulopdelte skemaer med lektioner af forskellig længde. Dette vil ofte være hensigtsmæssigt i samtidsorientering i forbindelse med projektlignende undervisning, aktiviteter i lokalsamfundet og andre tidkrævende aktiviteter som interviews, ekskursioner og besøg i klassen af mennesker udefra.

Formålets intentioner om selvstændig analyse og vurdering kræver en fordybelse, der ligeledes tager tid. Det kan anbefales, at lærere i samtidsorientering også har eleverne i et eller flere andre fag, således at der bliver mulighed for en skemalægning, hvor flere lek-

tioner samles i blokke. Derved kan der gennemføres en række udadvendte aktiviteter i samarbejde mellem flere fag.

Få lærere, der tilsammen har mange timer i en klasse, kan med fordel udnytte mulighederne i gennemførelsescirkulæret til folkeskoleloven (22. aug. 1975, afsnit 3 B, stk. 1). Her gives mulighed for, at fagenes timetal opgøres efter en årsnorm og ikke efter et fast ugentligt timetal. På grundlag heraf kan der laves en årsplanlægning, som deler skoleåret i temauger og kursusuger. Undervisningen vil således i perioder kunne koncentreres om bestemte samtidsorienteringsemner, der belyses af forskellige skolefag.

Folkeskolens § 13, stk. 3, giver mulighed for, at det normale skema brydes i indtil 20 skoledage for 8. klasse og i indtil 30 skoledage for 9. klasse. For 10. klasse er der ikke angivet nogen grænse for antallet af skemafridage.

I faget samtidsorientering kan man udnytte denne mulighed for at lade eleverne gøre erfaringer uden for skolen ved besøg, praktikdage, undersøgelser m.m. Praktikophold er endnu en erfaringsmulighed. Praktikken kan bidrage til indsigt i erhvervsforhold, arbejdsmiljø, produktion, overenskomstforhold og livet i sociale institutioner, andre skoleformer, foreninger og organisationer.

Kapitel 2

Undervisningens indhold

2.1 Den aktive borger

Undervisningen i samtidsorientering skal give eleverne lyst til at arbejde videre med samfundsspørgsmål som aktive borgere.

Faget skal bidrage til, at eleverne får større viden om det samfund, de lever i. De må kunne se deres eget og andres hverdagsliv som noget, man kan tage stilling til og muligvis ændre – det gælder også områder, som ikke er omfattet af regler.

Den aktive borger deltager i samfundets stadige forandring. Der må i undervisningen skabes forståelse for, at det kan være nødvendigt at handle i fællesskab med andre for at få indflydelse på samfundets udvikling.

En aktiv deltagelse forudsætter viden om de naturgivne og menneskeskabte betingelser for samfundslivet. Naturens lovmæssigheder kan mennesket lære at forstå og udnytte til egne og fælles formål, men man kan ikke ændre dem eller sætte sig ud over dem. Samfundets love og spilleregler er menneskeskabte, og den enkelte kan vælge at overholde eller overtræde dem eller at arbejde for at få dem ændret. Valget afhænger af normer, interesser og forestillinger om ret og uret, og det træffes under det ansvar, at vore handlinger ikke kun har følger for andre her og nu, men også andre steder på jorden og i fremtiden.

Samtidsorientering kan yde et vægtigt bidrag til, at eleverne forholder sig engageret, alsidigt vurderende og ansvarligt til samfundsspørgsmål – nationalt og globalt. Skolens forpligtelse til at åbne sig mod samfundet og verden kan i høj grad opfyldes i samtidsorientering.

Undervisningen skal opøve eleverne i at være aktive inden for fællesskabets rammer. Eleverne skal give udtryk for deres erfaringer, deres ønsker og mål og deres forståelse af, hvad der er rigtigt og forkert. Det er vigtigt at styrke elevernes aktivitet i skolens demokratiske organer, så de senere kan udfolde sig aktivt på deres arbejdspladser, i foreninger og i andre forbindelser. Undervisningen i samtidsorientering er opdragende i og med, at eleverne tager stilling, diskuterer og handler. De må øves i at udtrykke deres opfattelse af en sag over for andre, både i tale og i skrift, og i at omsætte holdning til handling i forståelse af, hvilke muligheder de har, og med ansvar for konsekvenserne af deres valg og handlinger. Elevernes deltagelse i planlægningen, tilrettelæggelsen og gennemførelsen af undervisningen er på denne måde et led i undervisningen i faget.

2.2 At se hverdagslivet i et større perspektiv

Vi er tilbøjelige til at iagttage, vurdere og handle uden at tænke meget over, hvorfor vi og andre gør, som vi gør, eller hvad der ligger bag en begivenhed eller et udsagn.

Vi tager i almindelighed vores hverdagsliv for givet. Vi går også for det meste ud fra, at de mennesker, vi lever sammen med, oplever og forstår tilværelsen på samme måde som vi selv. Af den grund har vi ofte svært ved at forstå hinanden og billige andres livsform og adfærd.

For at eleverne skal kunne se hverdagslivet i et større perspektiv, må de imidlertid forstå, hvordan menneskers daglige tilværelse er betinget af rammer, og at disse rammer ikke er ens for alle og ikke opfattes på samme måde af alle.

På det stadium i skoleforløbet, hvor der undervises i samtidsorientering, er elevernes interesse i vidt omfang rettet mod andre ting end samfundsforhold – mod deres egen person, mod det andet køn og de nære relationer til familien og kammeraterne. De er derfor i

højere grad tilskuere end deltagere, når det drejer sig om forhold og begivenheder på samfundsniveau. Undervisningen i samtidsorientering skal bidrage til at gøre samfundet mindre abstrakt for dem og få dem til at se en sammenhæng mellem de samfundsmæssige rammer og den daglige tilværelse.

2.3 At udbygge elevernes indsigt i samfundsforhold

Eleverne har mange forudsætninger for undervisningen i samtidsorientering. Dem har de erhvervet, dels ved skolearbejdet, dels gennem oplevelser forud for og uden for skolen sammen med forældre og kammerater, i institutioner, ved fritidsaktiviteter og måske ved lønnet arbejde.

Megen indsigt er fælles for eleverne i en klasse, men en stor del er forskellig fra elev til elev, netop fordi den er dannet gennem den enkeltes personlige oplevelser og erfaringer.

Læreren må gøre sig bekendt med elevernes forudsætninger, gennem samtaler eller andre aktiviteter i klassen og gennem drøftelser med kolleger, som kender eleverne.

Undervisningen bør ikke kun planlægges afhængigt af, hvad der er obligatorisk stof eller anses for almindeligt undervisningsindhold i andre fag. Derved kan man nemlig risikere enten at forudsætte en indsigt, som eleverne ikke har, eller at overse og ikke udnytte en indsigt, de faktisk har.

2.4 Undervisning i en samfundsfaglig sammenhæng

Samfundsfagene økonomi, sociologi og politologi har det til fælles, at de beskæftiger sig med menneskers samfundsliv. Disse fag har som andre videnskabsfag hver deres begreber og teorier, hver deres område, som de undersøger og stiller spørgsmål til. Hvis eleverne skulle lære samfundsfag, måtte opgaven være at uddrage dele af disse fag, der kunne give eleverne en faglig indsigt.

Folkeskolens elever skal imidlertid noget andet. De skal undervises i samfundsforhold, og det skal ske i en samfundsfaglig sammenhæng.

Med disse ord anvises der skolefaget samtidsorientering en hjælp fra samfundsfagene. Den type spørgsmål, der kan stilles ud fra samfundsfagene, kan nemlig bidrage til at udvide elevernes horisont ved at bringe dem på sporet af det samfundsmæssige perspektiv på hverdagens forhold og begivenheder.

Når eleverne er aktive i undervisningens planlægning og valg af indhold, vil deres opmærksomhed umiddelbart rette sig mod konkrete sager eller aktuelle begivenheder. Disse har muligvis kun dagens interesse.

Men ofte er de udslag af almene problemer eller latente konflikter, og det er sådanne, der har interesse i undervisningen. Læreren må sammen med eleverne søge bag om det dagsaktuelle for at afklare, hvorvidt der er tale om en enkeltstående begivenhed eller et alment problem.

Når undervisningen handler om konflikter, må man spørge, hvem der er parter i sagen, hvilke interesser de har, og hvilke værdier disse interesser er udtryk for. Sådanne spørgsmål skal lede til overvejelser om og forståelse af de interesser og værdier, der bestemmer ens egen og andres stillingtagen til samfundsmæssige konflikter og løsningsforsøg.

Med andre spørgsmål kan man søge at se forholdene i et historisk perspektiv – hvordan er situationen nu, hvordan var det tidligere, hvorfor er der forskel, hvordan burde det være. Spørgsmål af denne art kan resultere i en erkendelse af, at det, man regnede for selvfølgeligt, aldeles ikke er det, og en forståelse af, at forhold og omstændigheder kan forandres.

2.5 At analysere og vurdere udsagn om samfundsforhold

Undervisningen i samtidsorientering skal bidrage til at udvikle elevernes evne til selvstændigt at analysere og vurdere udsagn om samfundsforhold.

At *analysere* et udsagn vil sige at gøre sig klart, hvad

indholdet af udsagnet er, med hvilken begrundelse det fremføres, og i hvilke sammenhænge det indgår.

At *vurdere* et udsagn vil sige at tage stilling til det. Man vurderer, om det kan være rigtigt, både om det kan være sandt, og om det kan være ønskeligt, om man kan tilslutte sig det eller må afvise det. Det vil sige, at vurderingen også indebærer en stillingtagen til de begrundelser og interesser, der kommer til udtryk i udsagnet eller kan antages at ligge til grund for det, og de handlinger eller undladelse af handling, det eventuelt tilskynder til.

Eleverne møder i deres daglige tilværelse ofte udsagn om samfundsforhold. Det sker for eksempel i hverdagens samtaler, i aviser, radio og tv og i de tekster, der bruges i undervisningen i skolefagene.

Det kan tit være svært at forstå, hvorfor mennesker gør og siger, som de gør, eller om det, de påstår, kan være rigtigt. Udsagn om samfundsforhold – for eksempel i medierne – indeholder ofte påstande, der har til hensigt at lette overblik og forståelse af de forhold, der tales om. Det er vigtigt at opøve elevernes færdighed i kritisk at analysere og vurdere sådanne udsagn med det formål at danne sig et indtryk af, hvad der ligger bag.

For at forstå meningen med det, der bliver sagt, må man finde ud af, om den, der har fremsat udsagnet, mener det samme med ordene, som man selv gør.

Mange af de ord, der bruges om samfundsforhold, for eksempel retfærdighed, fattigdom og frihed, har forskellig betydning for forskellige mennesker i forskellige sammenhænge.

Dernæst må man tage stilling til argumentationen – hvordan udsagnet begrundes. Henvises der til undersøgelse af faktiske forhold, til almen viden eller ekspertviden, til tro eller overbevisning? Er det muligt selv at finde ud af, om det forholder sig, som det påstås, eller må man bygge på fagfolks viden om forholdene – og kan man det? Det må overvejes, om der er overensstemmelse mellem de forskellige dele af udsagnet, mellem præmisser og konklusion, eller der måske slet ikke er nogen begrundelse. Er det, der fremføres,

af væsentlig betydning for de forhold, der er tale om, eller måske kun et eksempel, som hverken kan bekræfte eller afkræfte påstanden?

Nogle udsagn er beskrivende; de indeholder påstande om, hvordan det forholder sig. Et sådant udsagn kan kun accepteres, såfremt beskrivelsen skønnes i overensstemmelse med forholdene.

Andre udsagn rummer påstande om, at forholdene er, som de bør være, eller om at de ikke er det og derfor bør ændres. Disse udsagn bygger på værdiforestillinger. For at kunne vurdere sådanne udsagn må man overveje værdigrundlaget, og om det er i overensstemmelse med ens egne holdninger.

For at kunne vurdere et udsagn må man finde ud af, hvem der fremsætter det, i hvilken sammenhæng det sker, og hvilke interesser den pågældende repræsenterer i forhold til det, der tales om.

Som bidrag til analysen og vurderingen kan man i undervisningen inddrage en sammenligning med udsagn, der påstår noget andet om de samme forhold. I samtalerne om de valgte udsagn får eleverne diskuteret og kontrolleret deres egen viden og anledning til at søge ny viden. Deres egne synspunkter uddybes og nye opdages. Egne meninger og værdiforestillinger tages op til overvejelse. De må begrunde valget mellem forskellige muligheder for handling; og de må overveje konsekvenserne for de mennesker, hvis interesser og levevilkår handlingerne berører.

Det vil naturligvis ikke være muligt at beskæftige sig med alle disse overvejelser i forbindelse med hvert enkelt emne, men det må være en bestræbelse, at eleverne vænner sig til at fundere over, hvad de hører og læser. I faget dansk arbejder man i denne fase af skoleforløbet med analyse og oplevelse som grundlag for forståelse på en måde, der gør det nærliggende, at de to fag samarbejder og henviser til hinanden.

2.6 At berede på informationssamfundet

Samfundet befinder sig i en stærk teknologisk udvikling. Det viser sig bl.a. ved automatisering, rationalise-

og effektivisering af menneskeudført arbejde.

Den teknologiske udvikling er præget af informationsteknologien, som nu gør det muligt at lagre og behandle information i mængder og med en hast, der overgår alt, hvad der tidligere har været opnåeligt. En stor og stadig voksende del af arbejdsstyrken er nu i højere grad beskæftiget med at producere og behandle information end med at producere, transportere og omsætte varer.

Informationsteknologien tilbyder nye løsninger på en række samfundsmæssige problemer. Den kan forbedre styringen af mange processer og grundlaget for mange slags beslutninger. Men samtidig indebærer denne udvikling en risiko for, at man lader teknologien styre uden at kunne overskue alle konsekvenser.

Beregningsresultaterne kan blive opfattet som endelige løsninger og ikke kun som grundlag for beslutninger. Verden og dermed Danmark bliver omspændt af et kommunikationsnet, der gør det muligt at transmittre standardiserede underholdningsprogrammer i et hidtil ukendt omfang.

De samme muligheder gør sig gældende ved formidling af nyheder og information.

Denne udvikling kan føre til, at såvel underholdningsprogrammer som nyhedsformidling tilrettelægges ud fra kommercielle interesser mere end ud fra kvalitative synspunkter.

Det er vigtigt at lære at skelne væsentligt fra uvæsentligt i strømmen af information. Eleverne må lære at forstå, hvordan viden produceres og organiseres i menneskeskabte systemer, og hvordan den opbevares og kan genfindes og formidles. De må forstå den betydning, brugen af teknologi har for samfundet og for menneskers indbyrdes forhold. Og de må lære, at teknologien er til for at tjene menneskets interesser.

2.7 Om oplevelser

Undervisningen skal give eleverne oplevelser.

Betydningen af ordet oplevelse er ikke fastlagt i hverdagssproget. Ordet bruges om det, vi blot sanser, om

det, vi lægger mærke til og måske overraskes over, eller om det, der får særlig betydning for os, fordi vi følelsesmæssigt engagerer os i det.

Formålsformuleringen fremhæver oplevelse som væsentlig for undervisningen i den sidstnævnte betydning. Oplevelse er her det, der sker, når aktivitet og sansning ledsages af opmærksomhed og engagement. Det konkrete indhold af oplevelserne kan ikke planlægges. Man kan ikke på forhånd vide, når og hvor en oplevelse vil finde sted, men læreren kan vække elevernes opmærksomhed og engagement og derved skabe grundlag for, at undervisningen kan give dem oplevelser, de kan bygge videre på. Han kan fremlægge stof, som kan fremkalde oplevelser, han kan stille spørgsmål til stoffet, så eleverne må forholde sig til det, og han kan lade eleverne møde mennesker, der har noget på hjertet.

2.8 Om viden

Indholdet i samtidsorientering er samfundsforhold. Dette stofområde kan virke stort og uoverskueligt for elever, der netop skal i gang med faget. Det er derfor hensigtsmæssigt at begynde med forholdsvis velafgrænsede emner og konkret bygge på den viden og de erfaringer, eleverne har fået i og uden for skolen. Det er nærliggende at basere undervisningen på problemstillinger i det nære samfund eller generelt aktuelle problemer. Det kan være frugtbart at arbejde med begivenheder, tilstande og forandringer, som eleverne selv oplever eller umiddelbart kan iagttage. En undervisning, der former sig på én gang som en erfaringsproces og en erfaringsbearbejdelse, kan medvirke til, at eleverne opfatter sig selv ikke som ofre for, men som deltagere i begivenhederne.

Opgaven er at give eleverne viden og mulighed for at udvikle normer for at anvende denne viden og således medvirke til, at de accepterer et ansvar for, hvordan, hvornår og hvortil de vil bruge den erhvervede viden. Der må skabes en sammenhæng mellem viden, holdning og handling.

Med viden menes ikke kendskab til mere eller mindre tilfældige facts eller sammenstillinger af facts. Ej heller er det kendskab til terminologi og teori. Viden betyder her indsigt og forståelse. Det drejer sig om at få indsigt i sammenhænge og forstå væsentlige træk af betydning for menneskers liv med hinanden i et samfund med et uoverskueligt kompleks af institutioner og et væld af drivkræfter og interesser.

Børns og unges erfaringsverden er anderledes i dag end tidligere. Adskillelsen mellem familielivet og arbejdslivet gør, at mange unge trods stor viden på mange områder er fattige på erfaringer, bl.a. om arbejdslivets vilkår og forudsætninger.

Derfor er det væsentligt, at læreren tilrettelægger sin undervisning på en sådan måde, at eleverne får mulighed for at gøre erfaringer og dermed erhverve indsigt i menneskers eksistensvilkår.

Det er nærliggende at inddrage det omgivende samfund i undervisningen. En direkte kontakt med mennesker og institutioner i nærsamfundet kan muliggøre oplevelser, der giver indsigt og forståelse.

Den opnåede indsigt kan herefter nuanceres gennem traditionelle arbejdsformer. Centralt er det, at eleverne gennem en sådan proces også udvikler forståelse af sig selv og indsigt i, hvorledes de fungerer sammen med andre under forskellige betingelser.

Kapitel 3

Stofudvælgelse

3.1 Elevmedbestemmelse

Folkeskolelovens § 16, stk. 4 kræver, at undervisningens planlægning og tilrettelæggelse, herunder valget af undervisningsformer, -metoder og -stof, i videst muligt omfang foregår i et samarbejde mellem læreren og eleverne.

Dette er ikke ensbetydende med, at de kan vælge hvad som helst. Bestemmelserne om folkeskolens og fagets formål samt den kommunale læseplan sætter grænser og peger i bestemte retninger. Rammerne er dog rummelige og giver gode muligheder for, at undervisningen kan udformes i overensstemmelse med elevernes forudsætninger og ønsker.

Ved at planlægge og tilrettelægge undervisningen ikke blot for den enkelte klasse, men i samarbejde med den, kan læreren gøre medbestemmelse til en del af undervisningen. Eleverne får derved lejlighed til at øve sig i at overveje og drøfte muligheder og være med til at beslutte fremgangsmåder og vurdere følger.

Læreren er forpligtet over for fagets formål og indhold. Han skal fastholde fagets karakter og søge at skabe forståelse for hensigten med undervisningen. Den demokratiske beslutningsproces karakteriseres i højere grad af samtalen end af afstemningen. En løbende drøftelse af, hvad der er væsentlige problemer i tiden, og hvorfor de er væsentlige, er derfor en vigtig del af undervisningen og en forudsætning for indholdsvalget. Der må ikke blot være tale om en opstilling af emnelister, efterfulgt af afstemninger.

Samtidsorienteringslæreren må delagtiggøre eleverne i sine overvejelser om undervisningens planlægning og

tilrettelæggelse på en sådan måde, at de bliver klar over, at de selv kan have indflydelse på undervisningens endelige form. Deltagelsen i den demokratiske proces kan være vanskelig. Den er imidlertid af afgørende betydning ikke mindst i samtidsorientering og må derfor tilegnes, også når dette kun kan ske gradvis.

3.2 Om væsentlighed

Forøget indsigt opnår eleverne formentlig kun, hvis de emner, der arbejdes med, forekommer dem væsentlige. Der findes imidlertid ingen alment accepterede kriterier for, hvilke samfundsspørgsmål der er væsentlige – endsige de væsentligste. Opfattelsen varierer fra person til person, blandt andet afhængigt af politiske og økonomiske interesser og af menneskesyn og samfundsopfattelse. Det er derfor i bogstaveligste forstand diskutabelt, hvad der bør være indholdet af undervisningen i samtidsorientering. Men det er skolens forpligtelse at inddrage de unge i den almene diskussion af, hvad der er vigtige og væsentlige samtids- og samfundsspørgsmål.

Et væsentligt undervisningsindhold er vilkår og handlinger, der fremmer eller bremser forandringer for den enkelte, for samfundet eller for hele menneskeheden.

3.3 Om alsidighed

De emner, eleverne arbejder med i løbet af de 2-3 år, de har samtidsorientering, skal vælges således, at mange forskellige slags samfundsspørgsmål tages op. Hvert emne skal belyses ud fra forskellige synsvinkler – økonomisk, politisk og socialt. Det betyder ikke, at alle parter i en sag nødvendigvis skal komme til orde, men at eleverne i hvert tilfælde gøres opmærksom på, at der kan være forskellige opfattelser af de forhold, der behandles. Dette kan for eksempel gøres ved, at personer udefra som repræsentanter for forskellige interesser eller organisationer får lejlighed til at gøre rede for deres syn på sagen.

Alsidighed i behandlingen af emnerne kan vække ele-

vernes forståelse af, at interesserne ikke altid deler sig efter de samme linjer. I én sag er personer eller grupper modstandere med forskellige interesser. I en anden sag kan de samme personer have fælles interesser. Netop påvisningen af forskellige interesser og de måder, de kommer til udtryk på, kan medvirke til at gøre undervisningen levende og engagerende.

Det ville gøre undervisningen stiv og formel, hvis alle interesser og synspunkter skulle fremlægges i hver time eller blot for hvert tema, der berøres, men undervisningen må i sin helhed være nuanceret og alsidig.

3.4 Betydningen af faglig viden

Vi henvender os ikke til eksperter for at afgøre, hvad vi vil regne for rigtigt og forkert, hvem vi har tillid til, hvilke fremtidsforventninger vi har osv. Når vi som borgere er med til at træffe væsentlige og ofte vidtrækkende beslutninger, kan vi imidlertid have brug for eksperter. De kan fremlægge kendsgerninger, gøre rede for sammenhænge og konsekvenser og udarbejde prognoser. Ekspertens faglige synspunkter og vurderinger kan dog ikke erstatte borgerens stillingtagen og valg.

Om de samfundsspørgsmål, borgeren beskæftiger sig med, fremsættes der forskellige og ofte modsat rettede udsagn, som borgeren må vurdere og forholde sig til. Undervisningen i samtidsorientering kan derfor ikke være blot beskrivende, og den giver ikke endelige løsninger på de almenmenneskelige problemer, faget skal beskæftige sig med.

Ligesom ekspertviden kan være nødvendig som grundlag for borgerens overvejelser, er faglig viden af betydning for arbejdet i samtidsorientering.

Læreren skal i undervisningen inddrage samfundsfaglige synsvinkler ved at påvise de økonomiske, politiske, sociale og kulturelle forhold, som er væsentlige i forbindelse med de emner, man arbejder med. Han bør endvidere knytte samfundsfaglige synsvinkler og begreber sammen med almene etiske og moralske forestillinger om retfærdighed, lighed, ansvar og tillid,

som lægges til grund ved vurderingen af hverdagslivets handlinger og begivenheder.

3.5 Om etiske overvejelser

Samtidsorienteringslæreren må i to henseender gøre sig etiske overvejelser. Den ene har at gøre med fagets indhold, den anden med pædagogisk takt.

Samtidsorientering handler om mennesker og samfund, om hvordan hverdagsliv og samfundsproblemer hænger sammenn.

Når eleverne i undervisningen stilles over for udsagn om samfundsforhold, må disse ses som udtryk for værdier og holdninger. Eleverne må derfor søge at gøre sig klart, hvordan de selv vil forholde sig hertil, og de må i arbejdet med sammenhængen mellem hverdagslivet og samfundets problemer have mulighed for at diskutere deres egne forestillinger om rigtigt og forkert.

Det betyder ikke, at læreren skal bede eleverne løse de problemer, de voksne ikke har kunnet klare. Men læreren må tilstræbe, at hverdagens og samtidens problemer mødes med en vilje til at overveje dem og tage stilling til dem.

Læreren må vise pædagogisk takt. Når han i undervisningen kommer ind på hverdagslivets forhold, kan nogle elever finde situationen belastende. Dilemmaet er, at det oftest er den undervisning, som er nær og pågående, der engagerer og vækker til medleven, samtidig med, at der netop her er risiko for at overskride elevens urørlighedszone. Læreren må afveje, hvornår eleven har krav på et værn, og hvornår det går an at søge at udvide den pågældendes horisont og rokke ved hans forudantagelser netop ved at gå tæt på.

Kapitel 4

Undervisningens tilrettelæggelse

Faget og dets formål gør det hensigtsmæssigt, at man i undervisningen anvender varierede metoder, arbejdsformer og elevaktiviteter.

4.1 Om at give anvisninger

Et afsnit, der skal skitsere, hvordan undervisningen i samtidsorientering kan udføres, må indledes med nogle forbehold. Her skal anføres tre. Det første er, at de afgørende beslutninger om undervisningens gennemførelse altid må være bestemt af de konkrete lokale omstændigheder. Det andet forbehold er, at det er dansk tradition at give læreren åbne og fortolkelige retningslinjer. Det tredje forbehold går ud på at undervisning er en unik affære; det, der foregår mellem elev, stof og lærer, kan ikke beskrives til efterfølgelse for andre.

4.2 Samtalen og andre undervisningsmåder

Også i samtidsorientering har den bedste undervisning varierede former. Den mundtlige form er imidlertid her meget vigtig.

I en samtale om et problem og om, hvordan vi forholder os til det, lærer eleverne at lytte til hinanden og at gøre rede for, hvad de mener og hvorfor. Det må tilstræbes, at eleverne forstår baggrunden for forskellige holdninger og lærer at acceptere, at forskellige værdiopfattelser giver sig udtryk i forskellige meninger. Samtalen beriges imidlertid af andre undervisningsformer. Det er således vigtigt at erfare, at med ny ind-

sigt må man revidere sin holdning, og at man oven i købet må kunne gøre rede for det. Ny indsigt kan erhverves ved læsning, ved at lytte til foredrag, ved at høre radio, ved at se tv og film og ved selvsyn eller erfaring, eller ved at en anden elev eller læreren gør rede for sagen.

En vekslen mellem sekvenser, hvor ny viden erhverves, og sekvenser, hvor denne viden indgår i samtale, er en udbytterig metode i samtidsorientering. Samtalen er imidlertid for mange klasser en meget krævende undervisningsform. Den forudsætter, at eleverne har vilje og evne til at lytte, og en vis sproglig formåen og tillid til hinanden og læreren. Her kan det være nødvendigt i perioder at benytte en struktureret stofgennemgang. Man må imidlertid altid være opmærksom på muligheden af at benytte den mundtlige form.

Som lærer kan man lettere se resultater af indlæring af viden end af samtale. Man må imidlertid ikke tro, at elevernes udbytte er identisk med det, man som lærer kan erkende, at de har opnået. De strukturerede sekvenser af undervisningen kan planlægges på forhånd og beskrives bagefter; elevsamtalens forløb kan derimod ikke planlægges på forhånd og ikke nemt gengives bagefter. Dette kan medvirke til, at læreren overbetoner indlæring af viden. Den ideelle balance er den, hvor erhvervelse af ny viden giver stof til samtale, og samtalen motiverer til at arbejde med at finde ud af mere.

Undertiden kan det være hensigtsmæssigt, at eleverne besvarer lærerstillede spørgsmål, især hvis spørgsmålene stilles, så eleverne heraf lærer noget om fagets karakter, fordi spørgsmålene kræver svar, der inddrager samfundsfaglige sammenhænge i arbejdet med emnet. Det er imidlertid vigtigt, at eleverne lærer selv at stille spørgsmål – ikke mindst sådanne spørgsmål, som går ud over, hvad der kan besvares med et tal, et navn, et ja eller nej, en kendsgerning eller en beskrivelse. Man må tilstræbe, at de lærer at problematisere ved at stille spørgsmål, som kun kan besvares ved, at der inddrages holdninger i svaret, eller ved, at svaret indeholder en forklaring i forbindelse med det behandlede problem.

4.3 Aktuelt stof

For læreren er to ting særlig vigtige. For det første, at han er troværdig over for eleverne, og for det andet, at han stadig arbejder på at holde sig velorienteret. Dette gælder især den undervisning, man har kaldt aktuel orientering. Denne samtidsorienteringsundervisning er en videreudvikling af samtalen hjemme mellem de store børn og deres forældre – en samtale, som måske mest findes i en forestilling om det gode hjem. I skolen er det undervisningen, dér er samtalen for alle – også for dem, der ikke møder den hjemme.

Man kan ofte være nødt til at etablere en mere fast form i undervisningen ved at give den en struktur. For nogle elever kan det ellers være vanskeligt at acceptere, at en i øvrigt oplysende og opklarende samtale om tidens begivenheder er undervisning.

Det væsentlige er at få samtalen til at forløbe, så eleverne spørger og kommenterer.

Herved kan læreren vække og fastholde deres interesse, og han kan med sit eksempel fremtræde som den, der aktivt følger med i tidens debat om samfundsproblemer. Desuden kan man i samtalsløbet berøre forhold, der er centrale for faget – den aktuelle begivenhed set i forhold til et bagvedliggende væsentligt samtidsproblem.

4.4 Tematisk undervisning

Samtidsorientering er oftest et tretimers fag. De fleste vil – ud over at arbejde med væsentligt aktuelt stof – kunne nå at undervise i 4-6 temaer eller emner i løbet af et år. Lærere, der underviser klassen i andre fag foruden samtidsorientering, vil med fordel kunne arbejde med temaer, der omfatter flere fag. Temaerne bør vælges under medvirken af eleverne, og således at de tilsammen giver et alsidigt billede af tidens væsentlige problemer.

Klassens interesse for en aktuel begivenhed kan give anledning til en tematisk undervisning i de forhold, der ligger bag; en udvisningssag kan således vække in-

teresse for flygtninges problemer. I andre situationer kan forståelse af et samtidspøblem kræve en bestemt indsigt, f.eks. i folketingets og de politiske partiers arbejde, i internationale organisationers eller i domstolernes virkemåde.

Man bør ikke lade eleverne arbejde med meget langvarige temaer eller overprioritere omfanget og betydningen af den nødvendige baggrundsviden. Hvis man vil være sikker på, at eleverne forstår hele baggrunden for problemerne, når man aldrig frem til at beskæftige sig med dem.

For lærere, der har mindre end tre ugentlige timer i samtidsorientering, bliver organiseringen af undervisningen problematisk, især hvis man ikke har mulighed for et planlægningssamarbejde med andre fag. Det vil være næsten som at etablere to én-timers fag – at arbejde aktuelt i den ene time og tematisk i den anden. Læreren må foretage et valg og søge at undgå, at dette kommer til at stå mellem engagement og fordybelse. Det vil under alle omstændigheder være uheldigt, hvis han af tidnød føler sig presset til at afvise elevens spontane ønsker om at beskæftige sig med det, de synes brænder på netop nu.

4.5 Individuel opgave

Man kan organisere sin undervisning, så der årligt bliver tid til aktuel orientering, til 4-6 temaer og til et par individuelle selvvalgte emner, der afsluttes med et elevforedrag eller en skriftlig opgave. De individuelle opgaver kan gøre det lettere for nogle elever at affinde sig med, at temaerne vælges i fællesskab eller overvejende efter lærerens forslag, og det kan støtte arbejdsvanerne, at man personligt skal stå til regnskab for arbejdsindsatsen. Især i klasser med stor spredning i elevernes modenhed og indsigt kan denne arbejdsform bedre end andre give mulighed for en koncentreret indsats. Imod den taler, at det fælles arbejde i samtalesekvenserne må vige for det individuelle og at dette kan tage uforholdsmæssigt lang tid og for nogle elever være en meget krævende form. Under alle omstændig-

heder bør hele klassen gøres bekendt med de enkelte elevers arbejde ved en publikation eller et elevforedrag. En god variation er at følge et tema op med en individuel behandling af delemner.

4.6 Projekter og det, der ligner

Det vil ofte være muligt at benytte projektlignende arbejdsformer i undervisningen. Dette indebærer, at eleverne arbejder med at formulere problemer og tilrettelægge behandlingen af dem. I andre tilfælde må undervisningen forme sig som et emnearbejde, hvor læreren lægger stoffet til rette for eleverne, der så udfører de stillede opgaver.

Undervisningsmetoder har som regel mere end én virkning; de er ikke blot en teknik til løsning af et indlæringsproblem. Foruden at erhverve indsigt lærer eleverne noget mere – at det nytter at sige sin mening, eller måske, at det ikke nytter – at det er tilfredsstillende at se, hvordan tingene hænger sammen, eller måske, at indsigt i sammenhængene aldrig nås – at det er en fordel at planlægge sit arbejde, men også, at det godt kan gå tilfældigt for sig.

En del af denne utilsigtede indlæring er ønskelig. At give eleverne mod på at sætte ting i gang og gå aktivt formende ind i fremtiden er indlæringsmål, ligesom det at skabe indsigt og forståelse er det.

Fra centralt hold anvises der ikke bestemte undervisningsmetoder. Dette gør, at undervisningen kan planlægges og tilrettelægges med henblik på eleverne – og under medvirken af dem. Da der i alle klasser er forskelle i elevflokkene, vil et bredt varieret valg af metoder og arbejdsformer mere end et snævert kunne føre til, at alle får noget ud af undervisningen. Ikke alle metoder er dog hensigtsmæssige i enhver situation. En rent lærerstyret og lærerplanlagt undervisning vil således næppe fremme udviklingen til aktive borgere. Og en ensidig anvendelse af projektarbejde vil kunne vanskeliggøre en indsigt, der bryder afgørende med de antagelser og forestillinger, eleverne har i forvejen.

Det er vanskeligt at vurdere, om en undervisningspe-

riode har været vellykket. En god målestok er elevernes interesse for undervisningens indhold. Vurderingen er vanskelig, især fordi undervisningen har andre mål end indsigt i og forståelse af fagets indhold. Eleverne kan nemlig gøre værdifulde erfaringer i perioder, selv om de kun har haft beskedent udbytte med hensyn til faglig indsigt og forståelse eller et antageligt produkt. I mange klasser vil gode samarbejdserfaringer og -vaner således rigeligt kunne berettige perioder med projektlignende arbejdsformer. Betegnelsen projektlignende er her valgt, fordi læreren trods alt ikke deltager på lige fod med eleverne; han er mere vidende og mere erfaren. Hans deltagelse er nødvendig for at fastholde eleverne på arbejdets betydning og for at bidrage med oplysninger og overvejelser, der afbalancerer ensidighed eller lukker op for betragtninger, som blev overset, fordi de lå uden for elevernes horisont. En projektlignende undervisning har flere faser: formulering af temaet – opstilling af problemer og spørgsmål – planlægning af, hvordan disse skal gennemarbejdes – arbejdet med at skaffe sig viden, overblik og forståelse – og sammenfattende samtale, hvor det afgøres, om arbejdet skal rundes af med udarbejdelse af et produkt. Det, som giver denne undervisningsform karakter af projektarbejde, er først og fremmest elevernes aktive deltagelse i planlægning og tilrettelæggelse som en del af arbejdet.

Projekter kan i samtidsorientering også være arbejder, der omfatter fælles og ofte udadvendte aktiviteter for flere klasser. Sådanne projekter kan i høj grad stimulere interessen for faget og virke inspirerende på eleverne.

Det er imidlertid ikke nok, at eleverne har deltaget aktivt i beslutningen om valg af emne og i planlægningen af arbejdet, og at de har arbejdet selvstændigt med at indsamle og bearbejde et materiale. Det er vigtigt, at de, når arbejdet er afsluttet, kan se, hvad der er kommet ud af det.

Et afsluttende produkt kan for eksempel være et elevforedrag, en skriftlig redegørelse – en rapport eller en artikel i skolebladet, en planche, en udstilling eller en

forældreaften. Ved at eleverne lægger frem, hvad de har fået ud af arbejdet, befæster de deres viden om emnet og får anledning til igen at overveje både processen og resultatet. Ved at sørge for, at dette sker, viser læreren eleverne, at man tager deres arbejde alvorligt, og at det kan have betydning for andre.

4.7 Fag- og lærersamarbejde

Det vil ofte være hensigtsmæssigt, at flere lærere arbejder sammen.

Det kan ske ved, at de fælles fag for en klasse dækkes af få lærere, som planlægger deres undervisning helt eller delvis i samarbejde. Det kan også ske ved, at flere klasser og lærere i fællesskab planlægger og gennemfører undervisningen.

Fordelen ved samarbejde er, at lærernes faglige styrkeområder supplerer hinanden i det fælles arbejde. For eleverne kan et aktivt lærersamarbejde betyde, at forskellige læreres vurderinger og holdninger stilles over for hinanden. Vurdering og stillingtagen kan få et mere nuanceret grundlag.

Et godt lærersamarbejde kan tillige medføre, at eleverne får en stærkere oplevelse af de forskellige fagområders indbyrdes sammenhæng. Det kan være en fordel, at klasselæreren – oftest dansklæreren – også har samtidsorientering i sin klasse. Det er også muligt at etablere et samarbejde mellem klassens fællesfag og gruppen af tilbudsfag og valgfag, herunder faget arbejdskendskab. Uanset hvilken fagkombination samtidsorienteringslæreren har, må han overveje de muligheder, samarbejdet kan byde for planlægning og tilrettelæggelse. De involverede fag har ofte et »fællesområde«, det vil sige undervisningsindhold og elevaktiviteter, der på én gang fremmer intentionerne for begge/alle fagene. Det enkelte fag har desuden dele, der er specifikke netop for det.

Undervisningen må tilgodese såvel fællesområdet som det specifikke.

4.8 Udadvendte aktiviteter

I samtidsorientering får eleverne mulighed for oplevelser gennem mødet med andre mennesker og andre holdninger end de allerede kendte og for at bearbejde de oplevelser, de således får af livet uden for skolen.

Udadvendte aktiviteter må forberedes grundigt. I timerne på skolen rejser eleverne problemer, diskuterer prioriterer og forbereder sig. Herefter tager de ud og får oplevelser og samler indtryk og viden. Senere vender de tilbage for at bearbejde, analysere, finde sammenhænge og formulere ny viden.

Det er vigtigt, at der er en vekselvirkning mellem indtryk og overvejelser, mellem praksis og teori. Eleverne færdes i mange sammenhænge dagen igennem. De har fået erfaringer og oplevelser hele deres liv. I samtidsorientering skal eleverne have mulighed for at korrigere deres hidtidige opfattelser, få ny erkendelse og generalisere på et bredere grundlag.

4.9 Gæstelærere

Til lærerens baggrundsorientering og daglige forberede er samfundsdebatten i medierne – dagspresse, radio og tv – nødvendig og naturlig, mens den for elever ofte kan være vanskeligt tilgængelig. En betydelig større forståelse og interesse kan opnås, når eleverne møder mennesker, gæstelærere, som er engageret i debatten, eller som har personlige erfaringer med de forhold, der ligger til grund for den.

En gæstelærer kan ofte fortælle eleverne noget, de ikke kan få kendskab til på anden måde. Eleverne møder et menneske med personlige oplevelser og med overvejelser over sider af tilværelsen, som hverken de selv eller læreren har erfaringer med. De kan lettere forstå og forholde sig til, hvad et menneske siger til dem, end de kan forholde sig abstrakt til problemerne. En gæstelærers rolle er ud over at meddele facts og baggrundsviden at videregive oplevelser og erfaringer og derved lægge op til diskussion med eleverne.

Mange gæstelærere er specielt uddannede folk fra

virksomheder og organisationer. Deres medvirken kan kombineres med virksomhedsbesøg eller praktik og på den måde formidle sammenhænge mellem arbejdet på skolen og indtryk udefra.

Spørgsmål, der berører arbejde og arbejdsforhold, produktion og produktionsbetingelser, har fundamental betydning i samfundet. I samtidsorienteringsundervisningen herom er gæstelærerne en stor hjælp. Men også på andre områder af faget spiller gæstelærere en rolle. Voksne med erfaring kan gøre undervisningen levende og autentisk. Mange voksne – folkepensionister, uddannelsessøgende, handicappede, flygtninge, hospitalspatienter, højskoleelever – kan fortælle om deres tilværelse.

Andre kan gøre rede for deres engagement i samfundsspørgsmål som medlemmer af græsrodsbevægelser, politiske partier, interesseorganisationer osv. Ofte er det udbytterigt at lade eleverne spørge et ikke for stort antal voksne om det, de har været optaget af i undervisningen. Det er væsentligt, at eleverne herved kommer i samtale med de personer, de interviewer, og at udbyttet af samtalerne drøftes i klassen.

4.10 Samarbejde med forældrene

Undervisningen i samtidsorientering vinder som al undervisning ved, at lærere og forældre taler med hinanden og samarbejder til gavn for elevernes personlige udvikling.

Undervisningen beskæftiger sig med spørgsmål, der sjældent har endegyldige eller entydige svar, og eleverne er i en alder, hvor afprøvning af synspunkter og holdninger er en del af deres udvikling. Undervisningen må derfor bygge på tillid mellem lærere og forældre, idet begge parter må give eleverne muligheder for og tilskyndelse til at udvikle og afprøve meninger og anskuelser.

Læreren må orientere forældrene om formålet med faget, om læseplanens indhold og om de muligheder, faget rummer. Det er vigtigt for elevernes erfaringsdannelse, at de både i skolen og hjemme oplever, at pro-

blemer kan anskues på forskellig måde. Og de bør kunne afprøve og argumentere for opfattelser, som ikke nødvendigvis deles af forældre og lærere.

Læreren bør orientere forældrene om, at eleverne i samtidsorientering kommer i kontakt med mennesker, meninger og miljøer, de måske ikke tidligere har stiftet bekendtskab med. En samtale, hvor dette lægges frem, kan medvirke til at skabe tryghed mellem parterne og muliggøre et godt undervisningsresultat.

Forældre vil i en række tilfælde kunne bidrage til undervisningen. De vil kunne medvirke med ideer til planlægningen og ved direkte deltagelse i undervisningen – for klassen, for mindre grupper af elever eller som besøgsværter for eleverne på arbejdspladser, i foreninger og i institutioner.

4.11 Materialer

Der findes en lang række materialer til undervisningen i samtidsorientering.

Lærebogens oftest afrundede og afsluttede behandling af forholdene er utilstrækkelig i samtidsorientering. Den gode lærebog kan tydeliggøre, at der må siges andet og mere end det foreliggende, og at beskrivelser og vurderinger kun er foreløbige.

Til en del temaer findes særlige hæfter. Med dem kan læreren sammensætte et materiale, der passer til tid, sted og elever.

Til mange dagsaktuelle emner findes der ikke materialer. Til gengæld er der her egnet stof i dagspressen og i let tilgængelige tidsskrifter. Disse materialer er uundværlige i samtidsorientering. En hjælp for læreren ved tilrettelæggelsen og for elevernes tilegnelse er aviser og tidsskrifter særlig fremstillet til undervisningsbrug.

Audiovisuelle hjælpemidler – radio og lydbånd – tv og video – bruges på linje med bogligt materiale. Disse hjælpemidler repræsenterer sammen med aviser i almindelighed den voksnes vej til orientering om dagens og tidens problemer. Undervisningen kan give eleverne den gode vane at holde sig løbende orienteret.

Informations- og propagandamateriale, materialer fra

faglige organisationer, foreninger, partier og virksomheder, valgbrochurer og reklamer har også en plads i undervisningen i samtidsorientering. Sådanne materialer er selvsagt ofte ensidige, men det gør dem ikke mindre egnede; de illustrerer særinteresser og kan danne udgangspunkt for vurdering og stillingtagen. Valgt med omtanke vil de tilsammen kunne give et nuanceret billede. Fremherskende synspunkter i den enkelte klasse kan ofte være således, at netop tydeligt afvigende fremstillinger er nødvendige for at nå til en afbalanceret helhed.

Pædagogiske spil kan med fordel anvendes i samtidsorientering. Nogle spil er enkle og kortvarige, andre er komplicerede og lange. Nogle ligner fritidens brætspil, andre er rollespil eller processpil, der efterligner forhold fra arbejds- og samfundsliv. Spillenes styrke er, at de ofte har en stærk elevappel og kan illustrere forhold, det kan være vanskeligt at vise på anden måde. Spillenes svaghed er, at eleverne ofte er mest optaget af, hvem der vinder, og hvem der taber. Endelig må man huske, at spil ikke er virkeligheden, men højst en illustration af væsentlige træk af denne.

Med stigende anvendelse af EDB i undervisningen vil det være muligt at skaffe sig og udnytte omfattende informationsmængder. Databaser kan gøre det muligt at tilføre undervisningen en betydelig og helt ajourført viden.

Når samtidsorienteringslæreren skal søge materialer, er det naturligt at gå på skolebiblioteket. Foruden litteratur til forskellige temaer inden for faget tilbyder skolebiblioteket håndbøger og tidsskrifter. Også til elevernes selvstændige arbejde og materialesøgning er skolebiblioteket uundværligt.

Der findes skønlitterære bøger om adskillige af nutidens problemer og begivenheder. Læsning heraf kan give eleverne oplevelser, udvide deres horisont og stimulere deres interesse for og forståelse af samfundsforhold.

Et samarbejde med skolebibliotekaren om elevernes besøg på biblioteket, om indholdsvalg i undervisningen og om materialeanskaffelser er nyttigt.

Kapitel 5

Det muliges kunst

Udbyttet af en undervisning er ikke så ligetil at konstatere. En indsigt og en forståelse, der nuancerer en stillingtagen, en holdning, der forpligter personligt, kan hidrøre fra undervisningen, men næppe måles. Læreren må i sit arbejde på én gang fastholde, at hensigten med det hele er meget ambitiøs – at skabe en forståelse af sammenhængen mellem hveragsliv og samfundsforhold, så eleverne får lyst til at arbejde med samfundsspørgsmål – og samtidig, at dette må tolkes i forhold til elevernes muligheder. Opgaven kan synes uoverkommelig, når man betænker, at mange elever i 8. klasse er børn præget af ungdomsalderens behov og interesser.

Læreren, der daglig er sammen med sine elever, vil imidlertid ud fra sit kendskab til dem kunne give dem den mulighed for modning og vækst, som fagets formål forudsætter. Læreren må – i sin vurdering af undervisningen – acceptere spændingen mellem at kunne realisere det ambitiøse mål og at udnytte de muligheder, der ligger i de konkrete undervisningsvilkår.

Også i samtidsorientering er undervisning det muliges kunst.

Bilag

Undervisningsministeriets vejledning af 24. december 1987.

Vejledende forslag til læseplan for faget samtidsorientering

(Til alle amtsråd, kommunalbestyrelser, skolekommissioner, fælleslærerråd, skolenævn og lærerråd)

Formålet med undervisningen

(Undervisningsministeriets bekendtgørelse nr. 24 af 19. januar 1987 om formålet med undervisningen i folkeskolens fag, § 11, som ændret ved bekendtgørelse af 26. oktober 1987).

Formålet med undervisningen er at øge elevernes mulighed for at se hverdagslivet i et større perspektiv.

Stk. 2. Undervisningen skal i en samfundsfaglig sammenhæng udbygge den indsigt i samfundsforhold, som eleverne har opnået bl.a. gennem undervisningen i en række obligatoriske fag – historie, geografi, biologi m.v.

Stk. 3. Undervisningen skal udvikle elevernes evne til selvstændigt at analysere og vurdere udsagn om samfundsforhold og berede dem på informationssamfundet.

Stk. 4. Undervisningen skal give eleverne oplevelser og lyst til at arbejde videre med samfundsspørgsmål som aktive borgere.

Undervisningens indhold

Faget samtidsorientering handler om menneskers indbyrdes forhold og om deres forhold til samfund og natur.

Gennem undervisningen skal eleverne erhverve et grundlæggende kendskab til de vigtigste samfundsmæssige begreber og sammenhænge. De skal hertil anvende og udbygge, hvad de tidligere har lært.

Gennem en række synsvinkler – især økonomiske, politiske, sociale og kulturelle – skal undervisningen be-

lyse samfundsproblemer og konsekvenser af beslutninger herom.

Indholdet skal vælges og undervisningen tilrettelægges, så eleverne opnår en almen viden om samfundsforhold, samt færdighed i at analysere og vurdere ud-sagn herom. Dette indebærer, at eleverne benytter og udvider viden og færdigheder, som anvendes, når samfund og omverden undersøges, beskrives og vurderes.

Undervisningen skal behandle forhold i de nære omgivelser, i det danske samfund, i det øvrige Norden og i andre lande samt internationale relationer af betydning for en perspektivering af hverdagslivet – og dermed udvide elevernes horisont.

Det er afgørende, at perspektiveringen nuancerer og øger elevernes begrebsapparat, deres overblik og indsigt. Undervisningen er samtidig en erfaringsproces og en erfaringsbearbejdelse, som indgår i elevernes grundlag for at kunne forstå deres tilværelse og for selvstændigt og under ansvar at tage stilling og handle som aktive borgere.

Eleverne skal have mulighed for at erhverve kundskaber og gøre erfaringer gennem arbejde med

- produktion og arbejde, herunder produktionsresultatets fordeling og erhvervsdrivendes og ansattes vilkår,
- problemer, knyttet til naturgrundlaget, herunder resource- og miljøproblemer,
- samfunds opbygning og virkemåde, herunder menneskers mulighed for og forsøg på alene eller sammen med andre at få indflydelse på og tage ansvar for udviklingen af forskellige dele af samfundslivet,
- sociale relationer og kommunikationsformer, herunder de påvirkninger og ændringer af hverdagslivet, som er en følge af den teknologiske udvikling.

Det enkelte tema kan inddrage flere af disse områder.

Stofudvælgelse

De nævnte områder er rammer for undervisningen og

udgangspunkt for elever og læreres fælles drøftelse af undervisningens tilrettelæggelse.

Der skal være alsidighed og bredde i valget af indhold, og det bør tilstræbes, at eleverne i undervisningen får lejlighed til at arbejde med temaet og belyse det ud fra

- menneskers sociale handlen, herunder interessefællesskab og -modsatninger,
- værdier, normer og magtforhold i samfundet,
- temaets historiske forudsætninger og perspektiver.

Undervisningen skal baseres på faglig indsigt og menneskelige erfaringer og iagttagelser.

Begivenheder og spørgsmål, som elever og lærere finder vedkommende og betydningsfulde, kan ofte benyttes som udgangspunkt for det konkrete indholdsvalg. Men det er vigtigt at fastholde målet, som er at øge elevernes indsigt og udvide deres horisont.

Appendiks I

Tre af udvalgets medlemmer (Ove Biilmann, Ole E. Heie og Thorkild A. Nielsen) har taget forbehold over for vejledningens redegørelse for centrale kundskabsområder (side 10-12), jf. forordet.

Centrale kundskabsområder

Den vejledende læseplan anfører nogle emnekredse, der bør indgå i undervisningens indhold. Det slås fast, at eleverne skal erhverve sig kundskaber og arbejde med:

- produktion og arbejde, herunder arbejdsforhold og produktionsresultatets fordeling og erhvervsdrivendes og ansattes vilkår.
- problemer knyttet til naturgrundlaget, herunder resource- og miljøproblemer.
- samfunds opbygning og virkemåde, herunder menneskers mulighed for og forsøg på alene eller sammen med andre at få indflydelse på og tage ansvar for udviklingen af forskellige dele af samfundslivet.
- sociale relationer og kommunikationsformer, herunder påvirkninger og ændringer af hverdagslivet, som er en følge af den teknologiske udvikling.

Det betyder, at viden om og forståelse af:

- arbejdsmarkedet og arbejdsforhold.
- erhverv og produktion.
- økologi og miljølære.
- danske og globale ressourceproblemer
- samfunds funktion, udvikling og indbyrdes relationer.
- befolkningens sammensætning, vilkår og udvikling.
- den tredje verden.
- det nære samfund.
- informations- og anden teknologi.
- familieliv, fritid og uddannelse.

udgør samtidsorienterings centrale kundskabsområder.

De centrale kundskabsområder anføres af praktiske grunde i en rækkefølge. Denne rækkefølge er lige så lidt som rækkefølgen i undervisningsvejledningens øvrige opremsninger udtryk for en prioritering. Kundskabsområderne bør ikke opfattes som emner. Undervisningens emner vil normalt inddrage stof fra flere kundskabsområder. Stof fra alle de centrale kundskabsområder skal behandles i en rimelig dybde. Eleverne skal erhverve en grundlæggende viden om disse områder. Samtidig skal undervisningen opøve deres færdighed i at stille spørgsmål, undersøge, analysere og vurdere. Undervisningens indhold, plan og gennemførelse skal sikre, at elevernes arbejde med de enkelte emner dels fremmer tilegnelsen af viden og færdigheder, dels støtter elevernes personlige udvikling – og dermed bidrager til at opfylde samtidsorienterings opdragende mål.

Undervisningens indhold – stof, aktiviteter osv. – har både værdi i sig selv og som anledning eller udfordring til vurdering, stillingtagen, engagement og udøvelse af medbestemmelse, ansvar og tolerance.

Produktion og arbejde

Emneområdet »arbejdsmarkedet og arbejdsforhold« inddrager arbejdsmarkedets forhold set under flere synsvinkler. F.eks. bør arbejdsmiljø, erhvervslivets organisation og ejendomsforhold samt regler og overenskomster fra arbejdsmarkedet behandles. Det har sammenhæng med økonomiske og politiske spørgsmål, som også kan medtages i flere af de øvrige emneområder – især i »Erhverv og produktion«, som gennem konkrete eksempler kan behandle flere erhvervs eller virksomheders økonomiske og beskæftigelsesmæssige forhold i sammenhæng med medarbejderes og erhvervsdrivendes vilkår. Den lokale og bredere betydning for samfund og miljø knytter forbindelsen til en række af de følgende emneområder.

Problemer knyttet til naturgrundlag og miljø

»Danske og globale ressourceproblemer« er et centralt kundskabsområde, fordi det hidtidige forbrug af res-

sourcer har bragt mange samfund vanskeligheder, som efter alt at dømme vil øges. Mange dybe og farlige konflikter kan bl.a. forklares ved ressourceproblemer, der truer store befolkningers og menneskehedens eksistens. Ressourcer skal forstås bredt, så det ikke alene omfatter fødevarer og råstoffer men også vand, luft, plads og teknologi.

»Økologi og miljølære« er det emneområde, som omfatter menneskers og samfunds samspil med det nære, det regionale og det globale miljø. Naturprocesser og værdier danner grundlag for positiv udvikling af samfund og menneskers livsvilkår, men sætter også grænser.

Samfunds opbygning og virkemåde

Emneområdet »samfunds funktion, udvikling og indbyrdes relationer« bør tage konkrete samfund op under en række samfundsfaglige synsvinkler. Arbejdet med andre emneområder skal placere de enkelte lokale, regionale og nationale samfund i et historisk perspektiv og belyse deres indbyrdes forbindelser og afhængighed.

»Befolkningens sammensætning, vilkår og udvikling« skal dels give eleverne viden om og forståelse af den lokale, den danske og den internationale befolknings sammensætning og udvikling, dels give dem baggrund for at vurdere og tage stilling til de mange påtrængende befolkningsproblemer – f.eks. sult i den tredje verdens lande, urbaniseringen, nutidige folkevandringer og befolkningssekspllosionen. Befolkningens vilkår bestemmes af disse forhold, hvis baggrund belyses i flere af de øvrige emneområder.

Kundskab om »den tredje verden« er nødvendig for elevernes forståelse af andre menneskers og samfunds vilkår. Mange globale problemer beror bl.a. på samspillet mellem rige og fattige dele af verden. Velstand, arbejdsløshed eller forbrug i det nære samfund afspejles og forklares i et vist omfang ved produktionsmønstre og samfundsudvikling i den tredje verden. Handel med, hjælp til og erhvervsmæssig aktivitet i fattige lande øver afgørende indflydelse på samfundene her.

Hverdagslivet leves i »det nære samfund«, som dermed bliver et naturligt udgangspunkt og undersøgelsesområde for mange samtidsorienteringsemner. Eksempler fra det nære samfund er et naturligt sammenligningsgrundlag i arbejdet med mange – måske de fleste – samtidsorienteringsemner. Arbejde, som inddrager nærmiljøet, skal naturligvis også give eleverne en dybere forståelse af deres eget samfund.

Sociale relationer, kommunikationsformer og den teknologiske udviklings følger

»Informations- og anden teknologi« er centrale kundskabsområder, fordi den enkeltes tilværelse, samfundets udvikling og verdens fremtid bl.a. beror på teknologiens udvikling og vor brug af den. Enhver teknologivurdering beror på viden om de muligheder og risici, teknologien skaber. Formålets tale om »informations-samfundet« er en naturlig konsekvens af den store samfundsmæssige betydning, informationsteknologien allerede har. Bioteknologi, der vil få meget stor indflydelse på produktion, sundhedsvæsen, erhverv og miljø, bør også indgå i et eller flere undervisningsemner.

»Familieliv, fritid og uddannelse« er så vigtige sider af elevernes hverdagsliv og umiddelbare fremtidsperspektiv, at de alene af den grund er naturlige emneområder for samtidsorientering. De er tillige vedkommende sider af det lokale og danske samfunds funktion. Beskæftigelse med familieliv og fritid er en naturlig indgang til arbejde med en lang række sociale og politiske fænomener. Arbejde med uddannelse kan med fordel knyttes til beskæftigelse med arbejdsmarkedet og samarbejde med andre fag.

De centrale kundskabsområder kan ordnes og kombineres på mange måder, så der tages hensyn til forudsætninger, interesser, praktiske muligheder, aktualitet osv.

Appendiks II

Tre af udvalgets medlemmer (Ove Biilmann, Ole E. Heie og Thorkild A. Nielsen) har ønsket at supplere vejledningen med denne eksempelsamling, jf. forordet.

Kommenterede eksempler

Eksempel 1:

Flygtninge i Danmark

Eleverne møder i deres hverdag mennesker, hvis livsform og adfærd er forskellig fra deres egen, og der opleves ofte modsætninger mellem elever indbyrdes. Hvad enten en elev hører til flertallet eller til en minoritet, er det vigtigt for den enkelte og samfundet, at elevens muligheder for at forstå og være tolerant over for andres livsform og adfærd styrkes gennem undervisning.

I X-by har man en bygning, hvor der foreslås indkvarteret flygtninge. Der er fremkommet offentlige udtalelser, måske endda voldshandlinger, som er blevet opfattet som udtryk for racisme. En intens lokal debat er kommet i gang, også blandt lærere og elever på X-by skole. Dette er udgangspunktet for, at en lærer sammen med en 9. klasse beslutter, at man vil arbejde med emnet i samtidsorientering.

Enkelte elever med modsatrettede synspunkter har diskuteret særlig intenst. De fleste elever har dog givet udtryk for usikkerhed om, hvad de kan og bør mene. Der er derfor enighed om, at det er velbegrundet at tage emnet op.

Det første par timer går med diskussion, som giver både lærer og elever et billede af, hvad der fra forskellig side vides, antages og menes om flygtninge i Danmark.

Derefter foreslår læreren, at eleverne skriver nogle spørgsmål på tavlen, som man kan arbejde videre med på grundig og systematisk måde. Det kan f.eks. være følgende:

- 1) Hvad er racisme? Hvad er en racist? Har man lov til at være racist?
- 2) Er det rigtigt, at flygtninge og andre indvandrere udgør en trussel for Danmark og dansk kultur?
- 3) Hvorfra kommer flygtningene, og hvorfor kommer de netop nu?
- 4) Hvordan oplever flygtninge og andre indvandrere debatten om, hvorvidt de er ønskede eller ej? Hvordan er det at være flygtning i Danmark?

Derefter er der brug for en videre plan. Læreren tilbyder at belyse det første spørgsmål, men giver ikke svar på, om man har lov til at være racist. Hertil bruges 1-2 timer, men der skal også afsættes tid til diskussion. De øvrige punkter (2-4) undersøges af nogle arbejdsgrupper, som hver laver en foreløbig plan. Den forelægges hele klassen, så at eleverne kan få accepteret planen, få nye ideer, give forslag til ændringer m.m.

Samtidig med, at eleverne planlægger konkrete undersøgelser, gennemgår læreren forskellige etniske grupper, forskelle mellem dem og deres oprindelige udbredelser. Der sættes spørgsmålstejn ved racebegrebet: Kan det benyttes til at klassificere og vurdere mennesker? Giv eksempler på diskrimination af minoriteter.

Herefter kommer grupperne med deres forslag. Den gruppe, som skal arbejde videre med spørgsmål 2, foreslår f.eks., at den vil finde læserbreve i aviser om emnet, spørge nogle voksne, f.eks. nogle arbejdsløse, om deres mening, og finde ud af, om der er film eller tv-udsendelser om emnet. I klassen bliver dette kritiseret af læreren og enkelte elever. Det kan let blive for løst. Det må undersøges, hvordan flygtninge eventuelt antages at true samfundet.

En række påstande kan undersøges:

- De tager arbejde fra andre.
- De vejer tungt på socialvæsenets budgetter.
- De er voldelige.
- Deres kultur er fremmedartet.
- Den påvirker vor egen kultur.

Der søges derpå efter forslag til, hvordan disse påstande kan vurderes. Flere muligheder kommer på tale: Læsning i bøger, tidsskrifter m.m., undersøgelse af statistiske oplysninger (om antallet af flygtninge, om det antal af dem, der får bistandshjælp, etc.), samtaler med mennesker, der omgås flygtninge til daglig, osv. Så kommer turen til de andre grupper, og en foreløbig tidsplan skitseres. I forbindelse med den foreslår læreren, at den nye viden bruges til noget. Klassen kan f.eks. invitere forældre eller andre klasser til et oplysnings- og diskussionsmøde.

Eksempel 2:

Hvad bruger I jeres tid til?

Der henvises til behovet for at fremme mellem menneskelig forståelse og mindske fremmedgørelse gennem en undervisning, hvor arbejde med den fjernere omverden veksler med drøftelser af det daglige og kendte. Det undersøges, hvordan elevernes fritidsliv er fordelt på aktive og passive perioder. Læreren kan indlede med at spørge om, hvor mange penge den enkelte bruger på fritidsaktiviteter i løbet af en uge. På baggrund heraf diskuteres, hvem der bestemmer, hvad eleverne skal foretage sig i fritiden, og om de er tilfredse med den måde, deres fritid anvendes på. I forbindelse hermed undersøges fritidsmulighederne i kommunen, og der udarbejdes forslag om, hvordan eleverne kunne ønske, at deres fritid skulle forløbe.

Flere spørgsmål kan opstilles, f.eks. følgende:

- Hvem har tjent på jeres fritid?
- Hvilke påvirkninger bestemmer indholdet af jeres fritid?
- Hvordan har I fået eller tjent de penge, som bruges i fritiden?

Elevernes arbejdsliv består ofte både af skolearbejde og arbejde uden for skolen. På denne baggrund kan følgende spørgsmål stilles:

- Hvad er formålet med at gå i skole?
- Hvad skal I bruge det, I lærer i skolen, til?

- Hvilke krav stiller forskellige job til jer?
- Skal skolearbejde føre til lønarbejde?
- Hvilke værdier har det lønarbejde, I udfører i fritiden?
- Hvilke krav har I til det lønarbejde, I ønsker at få efter endt uddannelse eller skolegang?

Familielivet kan diskuteres med udgangspunkt i spørgsmål som:

- Hvad er et godt familieliv?
- Hvad er et aktivt familieliv?
- Hvad er et passivt familieliv?
- Hvad kan hæmme eller hindre et aktivt familieliv?

Svar på disse spørgsmål kan benyttes i en vurdering af unges indflydelse:

- Hvem bestemmer over aktiviteterne i folkeskolen?
- Har du som elev indflydelse på skolen?
- Hvem bestemmer over fritidsaktiviteter?
- Hvilken indflydelse har du i din egen familie?

Eksempel 3

Rent drikkevand

Eksemplet belyser et af de emner, som på én gang har lokal betydning og vidtrækkende perspektiver. Den skitse-mæssige fremstilling berører bl.a. fremgangsmåder ved analyse, perspektivering og praktisk tilrettelæggelse og gennemførelse af undervisning.

Emnet »rent drikkevand« kan begrundes i forskellige forhold:

- En diskussion i aviser eller lokalblade om en landmands eller landbrugets andel i grundvandets forurening.
- Et arbejde indenfor samtidsorientering med ressourcer, miljø eller forurening.
- Nogle elever er blevet optaget af problemer med det lokale drikkevand eller af de vanskeligheder, som en forbedring af egnens miljø eller vandkvalitet kan skabe for landmænd, virksomheder osv.

Når og hvis emnet »rent drikkevand« af eleverne erkendes som et vigtigt samtidsproblem, kan et udvalg af elever udarbejde nogle skitse-mæssige mål og en plan for undervisningens forløb i store træk. Et sådant udvalg er i sig selv nyttigt, fordi eleverne her både har indflydelse på og ansvar for undervisningens forløb og kvalitet. Planen kan f.eks. se sådan ud:

Arbejdet indledes med, at nogle vandprøver tages og analyseres m.h.t. forskellige stoffer – bl.a. nitrat. Dette første trin i arbejdet giver anledning til forskellig uddybende læsning, undersøgelse eller diskussion. Dette følgende trins omfang beror på elevernes forudsætninger og på skolens beliggenhed og muligheder. Der bliver under alle omstændigheder behov for oplysninger fra fagbøger og dagspresse. Samtaler med landmænd, forbrugere, politikere og en enkelt ekspert – en biolog – er en god ide.

Beskæftigelsen med drikkevandet, grundvandet og vandets kvalitet fremkalder en række spørgsmål, f.eks.:

- Hvorfor er forekomst af nitrat i drikkevand et problem?
- Hvor træffes dette stof og nitrit naturligt? Hvordan og hvorfra kommer disse stoffer her?
- Hvilken rolle spiller sådanne stoffer i det lokale økosystem? Hvorfor tilfører landmanden kvælstof, og hvorfor kan kvælstofforbindelserne være til skade for dyre- og menneskelivet?
- Kan man skelne mellem kortsigtet og langsigtet forurening og skade? Kan man skelne mellem lokale problemer og vanskeligheder, som rammer store områder eller evt. globalt?

Når der fra flere sider er kastet lys over emnets miljømæssige, biologiske, medicinske og erhvervsmæssige sider, melder spørgsmålet om borgerens deltagelse, ansvar, medbestemmelse og måske endog beskyttelse sig:

- Hvordan kan forureningen begrænses?
- Hvilke konsekvenser har forskellige løsningsforslag?
- Hvem skal betale omkostningerne ved rensning, ved

- nye boringer, ved omlægning af gårdes eller virksomheders produktion osv.?
- Hvilke omkostninger kan drastiske ændringer have for lokalsamfundet? Hvordan vil sådanne forandringer påvirke ledigheden, skattebetalingen, landbrugsproduktionen og serviceudbuddet på egnen?

Sammenstillingen af de naturvidenskabeligt, økonomisk og juridisk begrundede betingelser og vilkår gør det muligt at stille præcise og perspektiverende spørgsmål om situationen til folk, som er involverede eller besidder sagkundskab: Lokalpolitikeren, borgeren, tilsynsmyndigheden og repræsentanter for erhverv eller organisationer, som er parter i sagen. Samtaler af denne art kan aftegne et omrids af borgerens muligheder for at få underretning og for at få medindflydelse. »Rent drikkevand« kan lige som alle andre samtidsorienteringsemner munde ud i afrundende aktiviteter eller »produkter«. Eleverne kan lave en udstilling, lave en redegørelse for deres arbejde og dets konklusioner eller arrangere en høring blandt politikere og andre involverede.

Et arbejde med et emne som »rent drikkevand« illustrerer, hvordan ændringer et sted i de komplekse miljø- og samfundssystemer har konsekvenser andre steder. Der er rig anledning til at iagttage hvorledes rimelige ønsker om flere arbejdspladser, lønsom landbrugsproduktion eller en bestemt fødevarekvalitet kan medføre utilsigtede problemer eller skadevirkninger, som gør undersøgelse, vurdering og handling nødvendig. Arbejdet med problemets baggrund og konsekvenser inddrager en bred vifte af fremgangsmåder og giver eleverne øget færdighed i at opsøge viden, analysere udsagn og vurdere alternativer.

Beskæftigelse med emner som »rent drikkevand« bør ubetinget styrke elevernes erkendelse af, at problemer kan have helt forskellig størrelsesorden og betydning.

Eksempel 4:

Skolen

Eleverne lever deres hverdagsliv i en verden, der ikke

er umiddelbart gennemskuelig. Det er derfor nødvendigt at finde et grundlag for forståelse af sammenhænge, der danner rammerne om hverdagslivet.

Hvis folkeskolens hverdagsliv f.eks. ses under en økonomisk synsvinkel, kan man beskæftige sig med spørgsmål som: Hvad koster det at drive en skole? Hvem betaler omkostningerne? Hvilke andre finansieringsmåder kunne tænkes?

Forsøg på at besvare sådanne spørgsmål knytter økonomiske vurderinger af elevernes umiddelbare oplevelse af ressourceudnyttelse til pædagogiske overvejelser vedrørende midler, mål og personligt udbytte.

Man kan under en politisk synsvinkel stille spørgsmål som: Hvem beslutter, at skolen skal være ordnet netop, som den er? At netop de børn på de og de alderstrin skal gå i netop den skole? At lærere med netop den uddannelse skal undervise i det eller de fag?

Hvordan træffes de beslutninger, der former rammerne om skolens hverdagsliv? Hvilke andre former for beslutningsprocesser kunne tænkes? Ville de være mere eller mindre demokratiske end de nuværende?

En juridisk synsvinkel kan lede til spørgsmål om, hvilke regler der gælder på områder, hvor der kan opstå usikkerhed eller konflikt, og om, hvordan der træffes afgørelse i sådanne tilfælde.

En sociologisk synsvinkel åbner for spørgsmål om de uformelle normer for tilværelsen på skolen, om gruppedannelse og samspillet mellem grupper, og om værdier og mål, som synes at ligge til grund for elevers og gruppers adfærd. Hvordan forholder disse værdier og mål sig til dem, der gælder for tilsvarende områder uden for skolen? Skolen kan også anskues i en global sammenhæng under en særlig synsvinkel, som afslører, at vor hverdag ikke er selvfølge, og at der findes andre opfattelser af, hvad der er rigtigt. Den kunne f.eks. anlægges med udgangspunkt i materialer, der viser, hvordan børn andre steder på Jorden vokser op og lærer det, der her er nødvendigt for den voksne samfundsborger. Dette kan føre til spørgsmål om, hvad vi i vort eget samfund anser for nødvendigt lærestof, og om skolens rolle og dens historiske og kulturelle baggrund.

Eksempel 5

Grænser

Grænser har betydning i mange og meget forskellige sammenhænge. De fremtræder og virker på utallige måder. Det illustreres allerede af eksemplet »skolen«. Grænser findes indenfor, omkring og i omegnen af skolen: Der er synlige og usynlige grænser omkring klasser, elevgrupper, gårde osv. Landskabet og samfundet omkring skolen gennemvæves af grænser – bl.a. af skoledistriktets grænser, kommunegrænser, boligområders grænser og grænser for banders eller beboergrupper territorium.

Perspektivet kan og bør udvides. Det kan udstrækkes til større dele af omverdenen – det kan tillige – nok så abstrakt, men ikke mindre væsentligt – udvides til afgrænsninger, der beskrives ved udtryk som »grænser for vækst« eller »grænseværdi«. De fænomener, som ofte omtales som grænser, områder osv. i overført betydning, er hyppigt både vigtige og relevante i samtidsorienterings forstand. Flere af de her omtalte emner fremtræder både i ganske håndfast og mere usynlig eller overført forstand.

Overalt i verden – i landskaber og samfund – træffes grænser. Nogle er håndgribelige og umiddelbart synlige: Grænser mellem stater, mellem bebyggelser og mellem hav og land. Andre kan være svære at se eller lægge fast. Det gælder grænser til søs – mellem råstof- og fiskeriterritorier – eller grænser mellem indflydelses- eller interesseområder. Andre grænser er endnu sværere at bestemme. Det gælder f.eks. udbredelsesområdet for en idé eller en nødstilstand.

En given grænse – grænsen for USSR's eller Frankrigs indflydelsessfære eller DDR's østgrænse – kan være overskrift, udgangspunkt eller blot et beskedent træk eller hjælpemiddel ved arbejde med et samtidsorienteringsemne. Grænser har imidlertid den kvalitet både at være hjælpemiddel og tema i mange emner, som fremmer samtidsorienterings centrale mål. Begrebet »grænser« bidrager afgørende til vor forståelse og behandling af de omverdensfænomener, som har en udbredelsesdimension.

Konkrete grænser – f.eks. Den tyske Forbundsrepubliks grænser – kan perspektiveres på samme vis som en række andre sider af hverdagslivet. Forbundsrepublikkens grænser er vigtige for alle danskes tilværelse og er en del af nærmiljøet for en hel del danske. Disse grænser afspejler en række afgørende politiske forhold i mellemeuropæisk og endnu større målestok. Arbejde med Forbundsrepublikkens grænser mod forskellige stater vil bl.a. inddrage økonomiske og sociale konsekvenser af øst-vest modsætninger, af EF-tilhør og af den tyske nationalstats deling efter den anden verdenskrig. Det historiske perspektiv kan ikke udelades, hvorfor der bør advares mod at lade al historisk omtale af de to Tyskland begynde med 1933 eller 1945.

Beskæftigelse med Forbundsrepublikkens grænser kan omfatte sammenligninger mellem staterne langs disse grænser. Her suppleres politiske og sociologiske vurderinger med juridiske – f.eks. når centralistiske og føderale eller demokratiske og kommunistiske stater sammenlignes.

En statsgrænses betydning for handel, trafik og mellemmenneskelige forbindelser kan perspektiveres i alle de nævnte retninger. Samtidig bør forskellige befolkningsgrupper og menneskers oplevelse af grænserne og grænseproblemerne – f.eks. af »Tysklandsproblemet« – behandles. Herved kastes der lys over menneskers oplevelse og adfærd. Noget tilsvarende gælder beskæftigelse med vor tids flerkulturelle europæiske byer og lokalsamfund. Arbejdet med sådanne emner kan fremme elevernes indsigt i fjerne og fremmede befolkningers vilkår og handlinger og således bidrage til mellemfolkelig forståelse.

Grænser kan naturligvis også ses under økologiske synsvinkler. En statsgrænse kan ikke standse forurenede luft eller vand. Grænser i videre forstand – økosystemets afgrænsning, stof- og energibevægelser gennem grænser eller grænseværdier for forurening er centrale økologiske størrelser. Eksempler kan hentes inden for en række emner.

Grænser er alt i alt egnede hjælpemidler, temaer og

udgangspunkter for undervisning i samtidsorientering: Det gælder dels som begreb og fænomen, dels som konkrete grænser og grænseproblemer.

Traditionelt er grænser geografiske begreber og emner. Eleverne bør på forhånd kende og i et vist omfang beherske grænser og regioner som konkrete fænomener og som hjælpemidler, der er nødvendige for undersøgelse, beskrivelse og vurdering af arealer og udbredelsesfænomener.

Eksempel 6:

To måder at tilrettelægge undervisningen på.

Modsat de øvrige eksempler, der omtales her, er eksempel 6 ikke eksempel på et egentligt emne. Variation og kontinuitet i undervisningen kan opnås på forskellige måder, der kan svare til forskellige pædagogiske udgangspunkter og lærerholdninger. Eksemplet belyser således nogle variationer i undervisningens tilrettelæggelse og generelle sigte snarere end dens emner som sådan. De to klassers lærere repræsenterer forskellige syn på undervisning og dette at lære.

Klassen 9. A har sammen med læreren anvendt megen tid på følgende emner:

A-I. Ungdom, politikere og politik.

Man har arbejdet med spørgsmål som:

- Hvilke emner og forestillinger om tilværelsen – her og andre steder i verden – optager unge mennesker?
- Hvilke af disse emner er de vigtigste?
- Hvilken rolle spiller sådanne emner i kommunalpolitik og folketingspolitik?
- Hvordan kan forslag og svar begrundes?
- Hvordan opfatter unge politik og politikere?
- Hvordan kan dette begrundes eller forklares?
- Hvilke muligheder er der for at arbejde interesseret med politiske spørgsmål, både inden for og uden for de politiske partier?

A-II. Mennesker i et u-land i Latinamerika.

Man har arbejdet med spørgsmål som:

- Hvordan er dagligliv og livsvilkår i regionen?

- På hvilke måder er de udtryk for traditioner, historiske forhold, teknologisk udvikling, interessemod-sætninger og magtudøvelse?
- Hvordan vurderer andre situationen og dens baggrund?
- Hvilke muligheder for materiel forbedring af forholdene kan foreslås?
- Hvilke fordele og ulemper har disse forslag?

A-III. Det lokale forbrugersamfund.

Man har arbejdet med spørgsmål som:

- Hvilke forbrugsmuligheder tilbydes i lokalsamfundet og i den nærmeste større by eller storbycenter?
- Hvordan gør sælgerne opmærksom på deres varer og tjenesteydelser?
- Hvilke grupper henvender reklamerne sig især til?
- Hvordan kan vi vurdere, hvad vi har behov for?
- Kan vi frit vælge og vurdere?
- Hvordan påvirker vort forbrug vort dagligliv?
- Kan vi selv definere vore ønsker til dagliglivet under hensyntagen til livskvalitet og miljø?
- Har vi mulighed for at tilpasse vort forbrug herefter?
- Hvilke forbrugsmuligheder har forskellige samfundsgrupper (f.eks. aldersgrupper)?

A-IV Indvandrere og racisme.

Man har arbejdet med spørgsmål som:

- Hvor kommer indvandrerne fra?
- Hvorfor kommer de?
- Hvornår er der kommet store indvandrergrupper til Danmark?
- Hvordan er deres vilkår i det danske samfund?
- Hvilke reaktioner møder de?
- Hvad er racisme, og hvorfor opstår den?
- Kendes racisme fra andre tider og fra andre steder?
- Kender vi andre fordomme mod mennesker og grupper?
- Hvilke?

Klassen 9. B har sammen med læreren anvendt megen tid på følgende emner:

B-I. En lokal miljø sag forårsaget af planer om udvidelse af en fabrik.

Man har arbejdet med spørgsmål som:

- Hvad fremstiller fabrikken, og hvad bruges produkterne til?
- Hvilke fordele har produktionen for samfundet?
- Hvilke risici er der ved produktionen?
- Hvor store er de, og hvor sandsynlige er de?
- På hvilke måder kan produktionen og affaldsproduktionen påvirke miljøet?
- Hvordan vil dette ændres med udvidelsen?
- Hvordan får virksomheden tilladelse til udvidelsen?
- Hvordan kan den enkelte borger få indflydelse på beslutningen?
- Hvad er konsekvenserne for samfundet som helhed af de forskellige beslutninger, som er mulige?

B-II. Fiskeri, fiskekvoter og overfiskning.

Man har arbejdet med spørgsmål som:

- Hvilke fisk fanges i Danmark, og hvad sker der videre med dem?
- Hvilke begrænsninger lægger lovgivning, biologi og økonomi på fiskeriet?
- Hvordan har fiskeriet udviklet sig siden 1940'erne m.h.t. omfang, metoder, økonomisk betydning og politisk styring?
- Hvordan kan fiskeriets vilkår og begrænsninger skabe konflikt?
- Hvordan kan sådanne konflikter forløbe?
- Hvordan kan de løses?
- Hvad forestiller man sig om fremtidsudsigterne for dansk fiskeri?

B-III. Et folketingsvalg.

Man har arbejdet med spørgsmål som:

- Hvordan er partiernes fordeling i folketinget?
- Hvordan arbejder folketinget?
- Hvilke emner og beslutninger arbejdes der med?

- Hvad var årsag til, at der blev udskrevet valg?
- Hvordan udskrives og gennemføres et folketingsvalg?
- Hvilke emner er vigtige i valgkampen?
- Hvilken rolle spiller miljø sagen og fiskeripolitikken?
- Hvilke metoder og argumenter anvendes i valgkampen?
- Hvordan kan valgets resultater forudses at bestemme regeringsdannelsen?

B IV. Dansk u-landspolitik.

Man har arbejdet med spørgsmål som:

- Hvilke projekter bruges der mange ressourcer på for tiden?
- Hvilke ændringer er der sket i dansk u-landspolitik?
- Hvordan vurderes projekterne fra forskelligt hold?
- Hvilke forhold afgør, om et projekt lykkes eller ej?
- Kan det belyses ved konkrete eksempler?
- Hvordan vurderer befolkningen og forskellige politiske partier u-landspolitikken?
- Hvad er begrundelserne?
- Hvordan bør dansk u-landspolitik udformes?

De to forskellige indholdsvalg er klart forskellige ved at afspejle forskelle i elevers og læreres indholdsvalg. Begge forløb beskæftiger sig med væsentlige samtidsproblemer. Både A og B har tilrettelagt undervisningen, så at samspillet mellem det lokale og det nationale eller globale belyses.

Klasse A har beskæftiget sig med emner med nær tilknytning til unges interesser og livsvilkår eller med udgangspunkt i enkle retfærdighedsbetragtninger. Herfra udvides perspektivet til andre grupper i samfundet, til andre dele af verden. Historiske synsvinkler og politiske handlemuligheder inddrages. Aktualitetssynspunkter spiller en stor rolle.

Det sidste er også tilfældet i klasse B, men her er der saglig interesse og større opmærksomhed om emner, indhold og karakter.

Klasse As tilrettelæggelse har måske større chance end

B's for umiddelbart at »fange« eleverne og få dem til at se deres hverdagsliv i et større perspektiv. Klasse B's tilrettelæggelse har imidlertid bedre mulighed end klasse A's for at knytte undervisningen til skolens øvrige fag og således perspektivere bredt og dybt.

Det er i den forbindelse vigtigt, at undervisningen fører frem til, at der skelnes mellem lang- og korttidsvirkninger. F.eks. vedrørende produktionsomlægninger i 3. verdens-lande: Overgang til eksportafgrøder i tropisk Afrika og Latinamerika kan give kortvarig velferdsstigning med jordødelæggelse, fejlnæring og fattigdom på langt sigt. De omtalte ulykker skyldes bl.a. afhængighed af verdensmarkedet (for råvarer), ukontrolleret befolkningstilvækst og øget urbanisering.

Eksempel 7:

Befolkningens vilkår, særpræg og udvikling.

I det følgende illustreres modellens rolle i samtidsorientering ved hjælp af et snævrere tema – demografi. Dette område har rødder i og undervises normalt indenfor en lang række fag – f.eks. biologi, politologi, økonomi, geografi osv. Eksemplet belyser samtidig begrebers, fremgangsmåders, modellers og synsvinklers betydning ved en problem- eller emnebehandling i samtidsorientering. Det er som øvrige eksempler tænkt som en støtte og inspiration for elever og læreres indholdsvalg og problembehandling snarere end som anvisning på, hvordan et bestemt emne eller spørgsmål kan endsige bør belyses.

De fleste emner og synsvinkler inddrager eller tager udgangspunkt i befolkninger. Samtidsorientering skal medtage beskrivelser og undersøgelser af befolkningsforhold eller vurderinger af befolkningers vilkår, udvikling og særpræg.

En befolknings etniske, sociale, politiske og kulturelle karakter og sammensætning kan beskrives og vurderes. Sådanne egenskaber kan opfattes om kvalitative, og beskrivelser kan nemt blive ensidige. Man kan naturligvis ret enkelt opgøre, hvor mange tysktalende, der bor i Slesvig, og også give et billede af deres forde-

ling i landsdelen. Så snart man søger at karakterisere denne befolkningsandels kultur og politiske eller sociale baggrund nøjere, påvirkes beskrivelsen let af vor egen baggrund. Perspektivet bliver nemt egocentrisk eller i hvert fald etnocentrisk.

Undersøgelser og vurderinger, der inddrager kvalitative vurderinger af befolkninger – og enkelte mennesker – bør ubetinget være flersidige og søge at lade befolkningens eget perspektiv komme til orde. Denne uundgåelige vanskelighed er både en risiko og en værdi. Vi bliver mindet om det betænkelige i overhovedet at vurdere mennesker med en fremmed baggrund og andre vilkår, og vi erindres om den nødvendige bestræbelse for at nærme de fremmedes og vort eget perspektiv til hinanden.

Befolknings størrelse, fordeling, sammensætning efter erhverv, alder, køn osv. kan undersøges, beskrives og vurderes nøje. Sådanne studier kan udmøntes i overskuelige tabeller, diagrammer, udbredelseskort m.v.

Denne kvantitative befolkningsbeskrivelse benytter en række betryggende kilder og metoder. Dens resultater kan dels formidles på overskuelig måde, dels vurderes ved hjælp af modeller, som perspektiverer de behandlede oplysninger. En alderspyramide, et udbredelseskort eller en figur, som afbilder en befolknings udvikling, tjener både som overskuelige gengivelser af mange data og som hjælpemidler for vor fortolkning af disse data. Sådanne modeller kan tillige provokere til søgen efter yderligere eller alternative forklaringer.

Flere nyttige, men enkle demografiske modeller er eksempler på almene modeller og tankesæt, som er tilpasset bestemte anvendelser. Alderspyramider består af søjlediagrammer anbragt på en lidt speciel men for formålet egnet måde. De to-tre almindeligste typer af befolkningskort er slet og ret enkle udbredelseskort.

Befolkningens udvikling kan gengives som et bogholderi over befolkningen inddelt efter de vigtigste poster – fødte, døde ind- og udvandrede.

Modeller kan fremme bestræbelser for at anlægge forskellige og bredere perspektiver. Eksemplerne her kan

ikke alene illustrere en udvikling og hjælpe os til at gætte om den nærmeste fremtid; de næsten »påtvinger« os flere værdifulde perspektiver. Man kan umiddelbart enes om, at alle slags befolkninger kan beskrives og overskues med de samme fremgangsmåder. Det bør også fremhæves, at modellerne perspektiverer økologisk, økonomisk, politisk, humanitært osv. Det kan illustreres ved emneforslag som befolkningseksplosion, u-lande, ressourcehusholdningen og arbejdsmarkedets udvikling. Modellerne er også almene i lidt snævrere forstand. Man kan overskue befolkninger, penge, ressourcer o.m.a. i de samme bogholderier eller matematiske udtryk. Forskellige systemer kan gengives ved samme slags opstillinger, diagrammer eller formler. Naturens vandbalance, nationalregnskabet og befolkningens transition kan beskrives ved samme slags bogholderier og diagrammer.

Eksempel 8:

Bioteknologi.

Gensplejsning og andre nye former for bioteknik, giver mennesket magt over og kontrol med naturens grundlæggende styringsmekanismer. Produktion, sundhedsvæsen og andre sider af samfundslivet står derfor over for gennemgribende ændringer, og konsekvenserne af anvendt bioteknologi vil på langt sigt være globale og ændre den daglige tilværelse for mange mennesker. Oplysning om forskning og anvendelse af forskning på området er blevet vigtigere end nogensinde tidligere i historien, fordi de vigtige beslutninger, der skal tages af politikere, erhvervsliv, forskere m.fl., bør gennemdrøftes og belyses fra mange synsvinkler, og fordi så mange som muligt bør føle medansvar for og søge at få medindflydelse på disse vigtige beslutninger på baggrund af indsigt.

Undervisningen i emnet sigter på at give eleverne forudsætning for deltagelse i offentlig debat, der er nødvendig for styring af udviklingen i et demokratisk samfund i en sådan retning, at hensynet til menneskelig livskvalitet gives første prioritet. Såvel teknikkerne som deres konsekvenser for det enkelte menneske, mil-

jøet og samfundsøkonomien er svære at overskue og vurdere, og oplysninger synes ofte modstridende. Det er imidlertid vigtigt, at beslutninger om omfang og karakter af konkrete anvendelsesmåder ikke overlades til snævre interessegrupper, men træffes ud fra en helhedsvurdering, som alle borgere har mulighed for at bidrage til.

Målet er, at eleverne får indsigt i den biologiske baggrund og i de sundhedsmæssige, miljømæssige, økonomiske, politiske og etiske konsekvenser af forskellige beslutninger, så de har reel mulighed for sortering af information og selvstændig, ansvarlig stillingtagen. Hver form for bioteknik har flere anvendelsesmuligheder, som må vurderes hver for sig. Det er lige så uansvarligt at forkaste dem alle generelt som at godkende dem alle generelt. Det må også gøres klart, at manipulation med liv har fundet sted i årtusinder.

Eleverne kender biotekniske produkter som ost og øl. De er fortrolige med andre resultater af bioteknik som hunderacer og køkkenurter, og de er blevet vaccinerede. De er imidlertid lige som mange voksne tit ikke opmærksomme på, at der er tale om resultater af bioteknologi, og derfor tilbøjelige til at overse, i hvor høj grad vor tilværelse og omverden er præget af, at mennesker fra gammel tid har udnyttet processer i levende organismer til tilfredsstillelse af menneskelige ønsker og behov. Magten til at manipulere med naturen er imidlertid nu vokset så meget, at dens styrke chokerer og overvælder os med krav om øget erkendelse af et stort ansvar.

Der kan tages udgangspunkt i mediedebat eller en film om emnet, gerne af provokerende karakter. I en efterfølgende samtale stiller eleverne spørgsmål og giver udtryk for umiddelbare reaktioner.

Læreren sørger for at give den nødvendige faglige baggrund, bl.a. ved hjælp af materialer, som eleverne kan være med til at fremstille eller fremskaffe. Der indgår stof fra mange fag, bl.a. arvelighedslære, samfundsfag, kemi, økologi og kristendomskundskab. Det er væsentligt, at eleverne forstår:

- at der er forskellige slags bioteknik; følgende er særlig vigtigt at omtale: gensplejsning, befrugtning af menneske- eller andre pattedyræg uden for moderen (in-vitro-befrugtning eller »reagensglas-børn«-metoden), kortlægning af individers arveanlæg og kloning (dvs. udvikling af arveligt ens organismer),
- at der er forskel mellem de anvendelser, som i dag kan virkeliggøres, og de anvendelsesmuligheder, der kan forudses eller gættes,
- at der er forskel mellem anvendelse til
  - 1) produktfremstilling, f.eks. ved hjælp af enzymer produceret af gensplejsede mikroorganismer,
  - 2) forureningsbekæmpelse, f.eks. ved hjælp af gensplejsede mikroorganismer, der gør genbrug af affaldsstoffer mulig,
  - 3) Forædling af husdyr og kulturplanter,
  - 4) sygdomsforebyggelse og
  - 5) indgreb i den menneskelige forplantning, f.eks. afhjælpning af visse former for barnløshed ved in-vitro-befrugtning eller fremkaldt abort på grundlag af afsløring af visse egenskaber i et tidligt fosterstadium,
- at det altså er umuligt at generalisere, men nødvendigt at bedømme forskellige former for og konkrete eksempler på forskning og anvendelse af forskning hver for sig og ud fra flere synsvinkler,
- at bedømmelse kræver en ofte vanskelig afvejning af fordele og risici samt stillingtagen til, hvad der er værdifuldt, og om man tør betale prisen for det, man beslutter.

Det er bl.a. vigtigt at belyse modsætningen mellem det eksisterende industrisamfund og et eventuelt fremtidigt bioteknologisk samfund med hensyn til råstofkrav og affaldsudnyttelse i relation til ressourcebeholdninger og miljøpåvirkninger.

I grupper kan eleverne dernæst arbejde med analyse og vurdering af forskellige påstande, der kan findes i medier, rapporter eller artikler. Den enkelte gruppe kan koncentrere sig om en enkelt form for bioteknik og eventuelt se på denne ud fra et bestemt synspunkt,

f.eks. spille rollen som vordende forældre, som politikere eller som journalister. Interviews og andre aktiviteter kan med fordel anvendes ved dybere arbejde med problemerne. Økonomiske, miljømæssige og sundhedsmæssige fordele og risici, samt overensstemmelse med moralske normer bedømmes. Arbejdet munder ud i formulering af begrundede meninger.

Der afsluttes med forelæggelse af gruppernes resultater for klassen og diskussion, evt. tillige med opførelse af et drama eller udarbejdelse af skriftlige meningstilkendegivelser med tilhørende argumentation.

Undervisningsvejledning for Folkeskolen

1976

1. Dansk
2. Fremmedsprog
3. Undervisningsmidler
4. 1.-2. klassestrin
5. Idræt
6. Formning
7. Sløjd
8. Håndarbejde
9. Hjemkundskab
10. Musik
11. Geografi
12. Biologi
13. Kristendomskundskab
14. Fysik/kemi
15. Regning/matematik
16. Børnehaveklasser
17. Færdselslære
18. Fremmede religioner og andre livs-anskuelser
19. Uddannelse- og erhvervsorientering
20. Sundhedslære
21. Maskinskrivning
22. Fotolære
23. Drama
24. Filmkundskab
25. Motorlære
26. Arbejds-kendskab
27. Elektronik
28. Barnepleje

1977

1. Klasselærerfunktionen
2. Samarbejde mellem skole og hjem
3. Samtidsorientering
4. Historie
5. Sygeundervisning

Med hensyn til *seksualoplysning* henvises til »Vejledning om seksualoplysning i Folkeskolen«, Folkeskolens Læseplansudvalg 1971.

Vedrørende vejledninger om indretning af Folkeskolens forskellige lokaler henvises til serien »Revideret projekteringsgrundlag for folkeskoler«, udgivet i årene 1979-1984 af Den centrale Rådgivningstjeneste for Skolebyggeri.

1979

1. Fremmedsprog
2. Specialundervisning

1980

1. Specialpædagogisk bistand til småbørn
2. Ikke-fagdelt undervisning i historie-geografi og biologi
3. Specialpædagogisk bistand til elever med sprog- eller talevanskeligheder

1981

1. Historie

1982

1. Specialpædagogisk bistand til elever med synsvanskeligheder
2. Specialpædagogisk bistand til elever med hørevanskeligheder
3. Specialpædagogisk bistand til elever med bevægelsesvanskeligheder

1984

1. Historie
2. Dansk

1985

1. Datalære

1987

1. Hvordan samarbejder man på skolen?
2. Samtidsorientering